

Universitetet
i Stavanger

Alkoholbruk ved utestasjonering

En kvalitativ studie av kulturelle forhold sin
betydning

Elise Vigeland

24/06/2011

UNIVERSITETET I STAVANGER**MASTERSTUDIUM I
HELSE- OG SOSIALFAG MED FOKUS PÅ BRUKERPERSPEKTIV****MASTEROPPGAVE****SEMESTER:**

Vår 2011

FORFATTER:

Elise Vigeland

VEILEDER:

Hildegunn Sagvaag

TITTEL PÅ MASTEROPPGAVE:

Norsk tittel: Alkoholbruk ved utestasjonering – en kvalitativ studie av kulturelle forhold sin betydning

Engelsk tittel: Alcohol use when expatriating- a qualitative study of the meaning of cultural conditions.

EMNEORD/STIKKORD:

Alkohol, utestasjonering, kultur.

ANTALL SIDER: 84**STAVANGER 24. JUNI 2011**

”Det går ikke en dag uten at man kan tenke seg et glass vin. Konsekvensen av å bo i et tropisk klima, er at man går med en stadig feriefølelse. Man skal heller ikke akkurat stikke under en stol at man ikke er på jobb om dagen.” (Facebook status fra en utestasjonert medfølgende ektefelle)

FORORD

Dette er en studie om kulturell påvirkning av nordmenns alkoholvaner i forbindelse med stasjonering i utlandet. Studien er en masteroppgave i helse- og sosialfag ved Institutt for helsefag, Universitetet i Stavanger.

Jeg vil først og fremst takke informantene som velvillig har stilt opp og tatt av sin tid for å fortelle om sine erfaringer. Videre vil jeg takke medstudenter og lærere for inspirasjon og engasjement, spesielt i forbindelse med oppgaveseminarene. De har vært nyttige. Jeg vil også takke prosjektmedarbeidere i prosjektet "Crossing the border", som tok meg med på diskusjonene i forbindelse med intervjuer i Houston. Det hjalp meg på veg i tolkningsarbeidet. En stor takk til veileder Hildegunn Sagvaag for hjelp, utfordringer, oppmuntring og støtte.

Det er også nødvendig å rette en takk til Statoil. Under studiet har jeg pendlet mellom USA og Norge. Uten den flotte ordningen med muligheter for økonomisk støtte til kompetanseheving, som bedriften har for medfølgende ektefeller, ville jeg ikke ha klart å fullføre dette på normert tid.

Sist, men ikke minst vil jeg takke familie og venner for oppmuntring og for å ha tatt det for gitt at jeg skulle klare å gjennomføre studiet. I de stundene jeg har tvilt på meg selv, har deres forventninger pushet meg videre.

Houston, juni 2011

Elise Vigeland

INNHold

SAMMENDRAG	7
1.0 INNLEDNING	8
1.1 Bakgrunn	8
1.2 Hensikt med studien	10
1.3 Brukerperspektivet	11
1.4 Presentasjon av problemstilling og forskningsspørsmål	12
1.5 Begrepsavklaringer	13
1.6 Disposisjon for oppgaven	14
2.0 TEORI	15
2.1 Det norske drikkemønsteret.	15
2.2 Utestasjonerte og sosial interaksjon.....	16
2.3 Alkohol og kultur.	18
2.4 Alkohol og arbeidsliv.....	19
2.5 Alkoholbruk og mening - mellom natur og kultur	21
2.6 Oppsummering	25
3.0 METODE	26
3.1 Vitenskapsteoretisk ramme og valg av metode.	26
3.2 Min forforståelse	27
3.3 Det kvalitative intervju	29
3.4 Utvalg og rekruttering.....	30
3.5 Datainnsamling.....	33
3.6 Analyse.....	35
3.7 Pålitelighet og gyldighet.....	36
3.8 Forskningsetiske vurderinger	37

4.0	ANALYSE, RESULTAT OG TOLKNING	39
4.1	Fortellingen om sub - kulturer.....	39
4.2	Fortellingen om vertslandets alkoholkultur i et tilskuerperspektiv.....	44
4.3	Fortellingen om internasjonalt måtehold og norsk festing	50
4.4	Fortellingen om en utvidet arbeidslivsarena.....	61
4.5	Fortellingen om endring av drikkemønster	64
5.0	AVSLUTNING.....	68
5.1	Drøfting av resultater i studien.	68
5.2	Kvalitet og gyldighet.	72
5.3	Konklusjoner og forslag til videre forskning.....	73
	LITTERATUR.....	75
	VEDLEGG.....	79

SAMMENDRAG

Denne studien har undersøkt alkoholbruk blant utestasjonerte nordmenn og hvordan de opplever den kulturelle påvirkningen sett fra den medfølgende ektefellens perspektiv. Norske familier blir i økende grad sendt til utlandet i forbindelse med arbeidsoppdrag for norske bedrifter. I den forbindelse kan mønstre og vaner for bruk av alkohol påvirkes. Hensikten med studien har vært å se på hvilken betydning møtet med andre kulturer har for vår alkoholbruk. Målet var å kunne bidra til å få fram kunnskap som kan være nyttig i forebyggende arbeid, både for bedrifter og for helsetjenesten. I studien har kvalitativ metode blitt benyttet. Fem medfølgende ektefeller ble intervjuet om sine erfaringer fra flere utestasjoningsopphold i både vestlig og ikke vestlige land. Teorien som belyser empirien i studien er hentet fra sosiologisk teori om hvordan individer påvirkes og danner mønstre for atferd, sammen med teori om forståelse av alkoholbruk i spenningen mellom natur og kultur. Studien viste at utestasjonerte i liten grad samhandler med lokale personer i vertslandet. De utestasjonerte ser ut til å ha det meste av sin sosiale omgang i sub - kulturer med andre utestasjonerte, og det vil derfor være i denne samhandlingen det meste av alkoholbruken foregår. Disse sub - kulturene kan mange steder ses på som en utvidet arbeidslivsarena, som hele familien blir en del av. Alkoholbruken i en internasjonal sub – kultur oppleves å være hyppig, men måteholdene. I en norsk sub - kultur ser det ut til at det norske drikkemønsteret opprettholdes og kanskje til en viss grad forsterkes. Studien viste at nordmenn i utlandet ofte kjører bil etter å ha drukket alkohol.

1.0 INNLEDNING

Temaet for denne oppgaven er ulikheter i alkoholbruk mellom kulturer og hvordan vi lar oss påvirke av dette. Studien retter seg mot norske familier som er stasjonert i utlandet for kortere eller lengre tid på arbeidsoppdrag for norske eller internasjonale selskaper, og den ser spesielt på erfaringene til den medfølgende ektefellen. Temaet vurderes å ligge innenfor en ramme av arbeidsliv og rusmiddelbruk fordi årsaken til at familier flytter til utlandet for en periode er bedriftenes behov for norske ansatte til stede i det aktuelle landet. I mange tilfeller er alkoholbruken både for ansatt og ektefelle i denne situasjonen relatert til gråsoner mellom arbeid og fritid. Studien vil derfor se på erfaringer med alkoholbruk både i arbeidsrelaterte situasjoner og i fritid.

1.1 Bakgrunn

Norske familier blir i økende grad sendt til utlandet der en eller begge ektefellene har arbeidsoppdrag for norske bedrifter. Andelen utenlandsansatte i norske storkonsern har doblet seg på femten år. Norske virksomheter er i økende grad avhengig av at flere medarbeidere vil jobbe utenlands. 1980 hadde de tretti største norske industrikonsernene ni prosent av sin arbeidsstokk i utlandet. I dag er tallet sekstifem prosent (Horn og Hanson, 2008). Dette sier noe om internasjonalisering av arbeidslivet, for selv om de fleste ansatte i utlandet ikke er norske, vil det ofte være nødvendig å ha representanter fra hjemmekontoret stasjonert i de viktigste markedene både for korte og lengre perioder. Internasjonale selskaper som er etablert i Norge sender også norske ansatte til utlandet.

Familiene som reiser ut skal vende seg til en ny tilværelse, der kulturen i forbindelse med jobb, skole og fritid kan være svært annerledes enn det de er vant med fra Norge. De medfølgende ektefellene får ofte en helt ny livssituasjon. De kommer fra en travel og aktiv hverdag i Norge og står plutselig utenfor jobbfellesskap, vante fritidsarenaer og er langt vekk fra venner og familie. Dette gir mye tid som skal fylles med noe meningsfullt. I tillegg får de hovedansvaret for

hjemmearenaen og skal støtte barn som skal finne seg tilrette i en ny og utfordrende skolehverdag. En del familier reiser til land der sikkerheten kan være truet i ulike situasjoner i hverdagen. Samfunnet rundt kan være preget av fattigdom, kriminalitet og vold. Du kan ikke bevege deg fritt utenfor hus eller boligområdet. Kontrasten mellom familiens levevilkår og de vilkårene folk rundt lever under, kan være stor og kan utfordre etiske og moralske verdier. Dette kan oppleves som en stressituasjon for den enkelte i familien, og i den forbindelse kan mønstre og vaner for bruk av alkohol påvikes. De kulturelle og sosiale forholdene i jobbsammenheng og i samfunnet ellers, kan være svært forskjellig fra det vi er vant med og anledninger der det tilbys alkohol kan være flere og annerledes.

Denne studien har ikke spesielt fokus på kvinner, men da de medfølgende ektefellene fortsatt i stor grad er kvinner, kan det være viktig å vite noe om hva statistikken sier om bruk av alkohol blant norske kvinner. SIRUS har gitt ut en rapport i 2009 om endringer i kvinners alkoholbruk over de siste tretti årene. Rapporten viser at forbruket har økt for alle aldersgrupper som ble undersøkt. Funn viser også at økning av rapporterte problemer med alkohol er i takt med økning av forbruket. Kunnskapen om følgene av dette er mangelfull, men Norsk pasientregister viser at antallet alkoholrelaterte diagnoser hos kvinner ved somatiske sykehus har steget det siste tiåret (Vedøy og Skretting, 2009).

Øyvind Horverak og Elin K. Bye (2007) fant i sin undersøkelse av det norske drikkemønsteret at forbruket av alkohol økte med økende inntekt og utdannelse. Norske ansatte som sendes til utlandet er ofte høyt utdannet og har gode inntekter. Det vil derfor være nærliggende å anta at mange av disse vil ha et forholdsvis høyt alkoholforbruk. Deres arbeidssituasjon er sammenliknbar med hva tidligere forskning har funnet å være utløsende for høy bruk av alkohol. Sverre Nesvåg (2005) sier at internasjonalisering av arbeidslivet, fleksibel arbeidstid og glidende overganger mellom arbeid og fritid fører til flere arenaer der vi finner en økning av alkoholbruk. Terje Lie og Sverre Nesvåg (2004) konkluderer med at en forholdsvis stor del av den totale drikkingen ser ut til å foregå i arbeidsrelaterte situasjoner.

Ketil Frøyland (2007) viser i sin oppsummering om kunnskaps- og utviklingsbehov i arbeidslivsrelatert rusmiddelforskning at en bør unngå tradisjonelle forestillinger om og

ideologi rundt rusmiddeltemaet. Det er derfor behov for nye vinklinger i forhold til vår tids alkoholbrukere, som ikke kjenner seg igjen i en alkoholismeterminologi. Videre sier han at det er viktig å holde fokus på problematisk alkoholbruk, da dette fortsatt er det største rusmiddelproblemet. Råd videre er ut fra Frøylands studie, at forskningen må tilnærme seg kompleksiteten som ligger i samspillet mellom det grenseløse arbeidslivet og normene som utvikler seg der. I tilgjengelige databaser over forskningslitteratur finnes det en god del forskning om utestasjonertes situasjon, men ingen forskning om alkoholbruk blant utestasjonerte. Ved søk i internasjonale forskningsdatabaser på søkeordene "expatriates" og "alcohol" er det ingen treff.

På bakgrunn av denne oppsummeringen mener jeg at en videre utforskning av dette temaet vil være viktig og relevant. Min egen tidligere erfaring som psykiatrisk sykepleier med mange års praksis både fra kommunal helsetjeneste og spesialisthelsetjeneste, samt erfaring fra to perioder som medfølgende ektefelle ved utestasjonering, styrker oppfatningen av at det er viktig å få ny kunnskap om alkoholbruk i slike sammenhenger.

1.2 Hensikt med studien

Med å velge dette temaet for oppgaven, er hensikten å se på hva kulturforskjeller gjør med vårt forhold til alkohol. Blir vårt drikkemønster påvirket når vi reiser ut og møter andre kulturer? Jeg ønsker å kunne bidra til å få fram kunnskap som kan være nyttig i forebyggende arbeid, både for bedrifter og for helsetjenesten. Bedrifter trenger kunnskaper for å forberede ansatte og familier på en best mulig måte før utreise og til bruk under oppfølging i utestasjoningsperioden. Mange bedrifter har obligatorisk helsesjekk og vaksineringsprogram for familiene, der helsemessige utfordringer ved utestasjoneringen blir drøftet, og det blir gitt råd og veiledning om spesiell helserisiko i det landet familien reiser til. Bruk av alkohol og andre rusmidler burde være en del av en slik gjennomgang, men blir ut fra det utestasjonerte forteller, vanligvis ikke tatt opp som tema. Forebyggende arbeid på dette området er kanskje like viktig som for eksempel vaksineringsprogram mot smittsomme sykdommer eller malaria profylakse.

For å kunne arbeide godt forebyggende og ha relevant informasjon i oppfølgingen, trenger vi mer forskning. Vi har behov for å vite mer om hvordan vi lar oss påvirke og hvilke erfaringer tidligere utestasjonerte har når det gjelder endringer i alkoholforbruk. For at de som reiser ut skal oppleve at informasjonen og forberedelsene er nyttige og relevante, må vi ha kunnskap som er knyttet til denne situasjonen spesielt. Det er et svært viktig poeng med tanke på hvordan vi på best mulig måte kan arbeide forebyggende med denne gruppen, som kanskje ikke først og fremst definerer seg som en utsatt gruppe med hensyn til problematisk bruk av rusmidler, og som på mange måter framstår som ressurssterke og vellykkede mennesker. Pekka Sulkunen (1994) beskriver den nye Europeiske middelklassen som mennesker som drikker ofte og som er i forsvar og oppfatter begrensninger og reguleringer som kritikk. De mener de har stor grad av selvkontroll og ikke trenger å bli "passet på." De utestasjonerte er ofte representanter for denne nye middelklassen som Sulkunen beskriver, og er derfor en relevant gruppe å fokusere på når det gjelder alkoholbruk i denne situasjonen.

1.3 Brukerperspektivet

Arbeidssituasjon og det som følger med denne, skal ikke bidra til at mennesker utvikler alkoholproblemer og på den måten blir brukere av helsetjenester. Det er i denne forbindelse fokuset på brukerperspektivet i oppgaven ligger. Det er i brukernes, altså de utestasjonertes, interesse at det arbeides forebyggende på dette området. Helsetjenesten, både de som arbeider forebyggende og de som arbeider med rusbehandling, trenger mer kunnskap. Flere ansatte reiser ut og vi vil kanskje i økende grad møte mennesker som har blitt eksponert for alkohol i så stor grad i forbindelse med opphold i utlandet, at det kan ha utviklet seg til å bli problematisk. Noen kan utvikle en avhengighet, andre kan få alvorlige skader pga. alkoholbruk i ulike situasjoner og noen kan utvikle kroniske helseskader på litt lengre sikt. Mer kunnskap kan forhindre at enkelte kommer i en situasjon der de trenger hjelp for sitt problembruk og på den måten kan uheldige konsekvenser forebygges.

1.4 Presentasjon av problemstilling og forskningsspørsmål

Jeg har valgt å konsentrere meg om hvordan de kulturelle forhold påvirker drikkemønster og alkoholbruk for norske familier som jobber og bor i utlandet i perioder. Grunnen for valg av problemområdet er at ved å få mer kunnskap om hvilke forhold som påvirker oss mest, og som kan ha noe å si for økning av forbruk, kan en rette fokus mot det som vil være viktig å utforske videre og hvilke tiltak som først og fremst bør settes inn i det forebyggende arbeidet. Det vil være interessant å se på i hvor stor grad de utestasjonerte involverer seg i den lokale kulturen i vertslandet og hvilken påvirkning i forhold til alkoholbruk de eventuelt da vil være utsatt for. På stedene der norske bedrifter etablerer seg er ofte andre både norske og internasjonale bedrifter til stede, og det vil derfor være mange familier fra ulike nasjoner representert. De fleste av disse er der midlertidig og har behov for et nettverk og sosialt fellesskap, og dermed dannes ulike internasjonale og nasjonale samfunn av utestasjonerte på disse stedene. I oppgaven vil jeg forsøke å få fram kunnskap om hvilken rolle kulturen i disse miljøene spiller for alkoholbruken. Hvordan er erfaringen med alkoholbruk i grupper av nordmenn stasjonert på et sted, og hvordan er erfaringen med alkoholbruk i grupper av utestasjonerte fra flere nasjoner? Alkoholbruken er knyttet både til drikking i arbeidsrelaterte situasjoner og til drikking i fritiden. I tillegg vil de utestasjonertes opplevelse av hvordan de er blitt påvirket av møtet med ulike alkoholkulturer være gjenstand for utforskning, og hvorvidt de opplever at de i ettertid har endret sitt mønster for bruk av alkohol.

Problemstillingen blir da som følger:

Hvilke erfaringer gjør utestasjonertes ektefeller med alkoholbruk i møte med andre kulturer?

For å forsøke å gi svar på dette, vil jeg utforske temaer relatert til følgende forskningsspørsmål:

1. I hvor stor grad erfarer ektefellene til de utestasjonerte at de deltar i det lokale miljøet?
2. Hvilke erfaringer gjør de utestasjonertes ektefeller i møte med lokal alkoholkultur og med alkoholkulturen i det lokale miljøet blant andre utestasjonerte?
3. Hvilke erfaringer har ektefellene med arbeidsrelatert alkoholbruk i de ulike landene?
4. Hvordan opplever de at deres drikkemønster påvirkes av kulturelle forhold i forbindelse med utestasjoneringen?

1.5 Begrepsavklaringer

I oppgaven bruker jeg begrepet utestasjonerte. Med det mener jeg norske ansatte i norske og internasjonale bedrifter som er midlertidig bosatt i utlandet for å arbeide for bedriften.

Begrepet vil i denne sammenheng også innbefatte familien som flytter med. Dette fordi det er slik begrepet oftest blir brukt i disse miljøene.

I historiene brukes begrepet "expat", fordi informantene selv konsekvent bruker dette. Det er en forkortelse for det engelske ordet expatriate, som kan oversettes med utvandrer eller en person som bor i utlandet (Engelsk blå ordbok, 2007). Julia Richardson og Steve McKenna (2002) definerer expatriates på følgende måte: "*professionals who are living in an overseas country on a temporary basis, but normally for more than one year*" Denne definisjonen stemmer godt overens med de utestasjonertes oppfatning av ordet expats. "Expats" blir i oppgaven brukt på samme måte som jeg bruker begrepet utestasjonerte, det innbefatter altså hele den utestasjonerte familie.

1.6 Disposisjon for oppgaven

Etter innledningen i første kapittel følger teoridelen hvor det gjøres rede for relevant forskning, og hvor den teoretiske ramme for drøftingen presenteres. Videre kommer metodekapittelet som viser framgangsmåten i studien, hvilke valg som er gjort i prosessen og i presentasjonen av studien. Analyse, resultat og tolkning blir gjort rede for i kapittel fire. Temaene som kom fram under analysen, danner overskrifter for underkapitlene i denne delen. Drøfting av resultatene blir gjort i et avsluttende kapittel, hvor det også blir gjort en vurdering av studiens kvalitet og gyldighet og hvor konklusjoner med forslag til videre arbeid innen feltet blir presentert. Hvert kapittel blir innledet med en kort presentasjon og blir avsluttet med en oppsummering av kapittelet.

2.0 TEORI

I dette kapittelet gjøres det rede for relevant forskning. Først presenteres en studie fra 2007 av det norske drikkemønsteret. Dette vurderes som et sentralt utgangspunkt, da den beskriver drikkekulturen i Norge, som er det mønsteret de fleste har med seg når de reiser ut. Videre presenteres forskning om utestasjonerte som gruppe. Her er fokuset sosial interaksjon og sosialtilpasning, både i forhold til lokalmiljøet og til andre utestasjonerte. Temaet alkohol og kultur er relevant for studien og det gjøres derfor rede for forskning innenfor dette feltet, inkludert forskning om arbeidsrelatert alkoholbruk i et kulturelt perspektiv. Tilslutt utdypes begrepet "habitus" som er sentralt hos den franske sosiologen Pierre Bourdieu, supplert med Sulkunens forståelse av meningen med alkoholbruk, slik han beskriver det i spenningen mellom natur og kultur.

2.1 Det norske drikkemønsteret

I en studie fra 2007 beskriver Øyvind Horverak og Elin K. Bye den norske drikkemåten. De konkluderer med at denne måten ligger forbausende fast i løpet av perioden, men med visse unntak. En av endringene er at stadig flere nordmenn drikker alkohol og dette gjelder særlig kvinner. Avholdenhet som livsstil, er nærmest fraværende i Norge i 2004. Videre sier de at det har skjedd en endring i hva vi drikker. Brennevin er tildels byttet ut med vin, og forskerne mener det kan ha en sammenheng med middelklassens vekst, som tar etter borgerskapets vaner. Masseturismen kan være en annen viktig årsak. Nordmenn har siden 60-tallet i økende grad blitt influert av drikkekulturen i middelhavslandene der vin og mat har lange tradisjoner. Kvinner har tradisjonelt oftere valgt vin enn brennevin som alkoholholdig drikke, og en økning av alkoholbruk blant kvinner vil derfor også gi en økning i bruk av vin (Horverak og Bye, 2007). En annen viktig endring i drikkevanene er i følge Horverak og Bye at vi drikker oftere. Det er helt klart blitt noe vanligere å drikke på hverdager og flere drikker daglig nå enn for 25 år siden. I tillegg til denne økningen i hyppighet, beholder vi våre gamle vaner med helgedrikking. Tross disse endringene mener allikevel forskerne at det norske drikkemønsteret i hovedsak er likt i

2004 som i 1973, og de karakteriserer det på denne måten: ” *I helgene og til fest, gjerne uten mat - og ofte litt for mye*”(Horverak og Bye, 2007: 211).

2.2 Utestasjonerte og sosial interaksjon

Det har vært gjort en del forskning på ulike aspekter når det gjelder utestasjonerte i løpet av de siste tretti årene. Mye av forskningen er gjort om amerikanere, av amerikanske forskere, og det kan ha sammenheng med at amerikanere har vært dominerende i den internasjonale business-verden. Erik Cohen (1977) konkluderer med at utestasjonerte i hovedsak ser ut til å ha sin sosiale omgang med andre utestasjonerte. Først og fremst, men ikke utelukkende med andre utestasjonerte av samme nasjonalitet. I arbeidssituasjonen samhandler de med kolleger fra vertslandet, men i fritiden foregår det meste av det sosiale livet sammen med andre utestasjonerte. Grunnen til dette sier Cohen, er ikke bare en slags felles tiltrekningskraft fordi de er i samme situasjon, men det blir på mange måter tvunget inn i et fellesskap pga. deres opphold i utlandet. Utestasjonerte i den postkoloniale verden er i liten grad individuelle personer bosatt i utlandet, men representanter for ulike organisasjoner. På den måten vil deres organisatoriske tilknytning ha stor innflytelse på deres atferd og på deres økologiske, institusjonelle og sosiale forhold i utlandet. Samfunn av utestasjonerte utvikler egne sub – systemer, som ivaretar og tilfredsstiller deres personlige, sosiale og kulturelle behov og som avskjermer dem fra samfunnet i vertslandet. Disse samfunnene av utestasjonerte i utlandet blir institusjonelle sfærer der arbeid, familie og sosiale relasjoner blir avhengig av hverandre og tett sammenvevet (Cohen, 1977).

Jan Selmer (2006) har undersøkt tilpasning blant utestasjonerte i en business-sammenheng i ulike land med varierende grad av fremmede kulturer. Han konkluderer med at det har liten betydning for tilpasning om kulturen er svært fremmed for den utestasjonerte eller om den er mer lik egen kultur. I begge tilfeller kan det være vanskelig for den utestasjonerte å tilpasse seg. Selmer mener at det er nødvendig med multikulturell trening uansett hvor en skal

utestasjoneres, og han antar at tidligere erfaring og personlige egenskaper vil være viktig å vurdere før bedrifter sender ut ansatte.

I en dansk undersøkelse fra 2009 har Jakob Luring og Bjarke Nielsen undersøkt sosiale inklusjons- og eksklusjonsprosesser blant utestasjonerte. Deres undersøkelse omhandler omgang mellom danske utestasjonerte i en større dansk virksomhet i Saudi- Arabia. De sier at et sentralt mønster er hvordan aktørene kontinuerlig opprettholder fortellingen om seg selv som gruppe. Vi er i "samme båt" og både nyankomne og mer erfarne støtter opp om denne fortellingen. "Her gjør vi det på denne måten". Dette er først og fremst rettet innad for å skape fellesskap, men det fungerer samtidig som en ramme for legitime handlinger for de inkluderte og som en nasjonal grense – den er kun for dansker. Praksisen blir også en sosial sanksjoneringsmekanisme mot medlemmer som forsøker å endre etablerte sosiale mønstre. Disse blir utsatt for mistro og sladder. De sosiale prosessene inkluderer ansatte like mye som ektefeller og barn og hemmer individenes muligheter til å velge mange fleksible identiteter. Dette samsvarer med Cohens (1977) undersøkelse om hvordan utestasjonerte på mange måter blir "tvunget" inn i fellesskapet. Luring og Nielsen mener at det kan få konsekvenser også for karriere utviklingen for den ansatte, om den ansatte og dennes familie forsøker å vise større toleranse og gå utenom gruppen. Det har vært gjort en del forskning innen ledelse og HR¹ som ikke støtter Luring og Nielsens (2009) forskning. Der har blant andre Chris Brewster (1995) beskrevet formålet med utestasjonering som, i tillegg til å ivareta bedriftens behov for å implementere verdier og lære opp lokalt ansatte ved å sende ut ledere og spesialister, en måte å øke kompetansen for ansatte gjennom en tverrkulturell interaksjon. En tenker seg at samhandling med lokalt ansatte i vertslandet vil føre til økt kunnskap om business -kultur, andre markeder og lokal kultur mer generelt.

¹ Forkortelse for Human Resource. Begrep som brukes om individene som utgjør arbeidsstyrken i en bedrift.

2.3 Alkohol og kultur

Tidligere teoretiske forsøk på å forklare drikking og rusmiddelbruk ut fra en kulturell forståelse bygger på normteori og funksjonell tenkning (Sulkunen, 2002). Sosiologisk normteori er i følge Habermas (1987) en teori som forklarer en sosial orden snarere enn en teori som forklarer menneskelig atferd. Individet blir sett på som et begjærende vesen som søker glede og tilfredsstillelse. Normative orden skal bringe individet under sosial kontroll. Individuelle vaner forklares ut fra kollektive normer. Problembruk blir dermed forklart ut fra avvik fra normer. Alkoholforskeren Robin Room (1976) bygger på en normforståelse, men beskriver en mer dynamisk prosess mellom normer og atferd. Han sier at ambivalens og inkonsekvens av normsystemet skaper problemer, konflikter og uorden og forklarer avvik på bakgrunn av dette. I normteoretisk forståelsen blir drikkingen redusert til fokus på ruseffekten, som antas å ha samme mål i all kulturell kontekst. Bare de regulerende normene som regulerer tilfredsstillelsen varierer.

Innenfor funksjonelle forklaringsmodeller, der fokuset er på sosial kontekst og individets behov og motiver, vil effekten av rusen være mindre viktig. I et antropologisk perspektiv har blant andre Craig Mac Andrew og Robert B. Edgerton (1969) hevdet at drikkingen er lært atferd. Bruken og effekten av alkoholen kan ikke forklares kun ut fra menneskelig natur og den farmakologiske virkningen av alkoholen. I sosialiseringen lærer mennesker det deres sosiale omgivelser vet om alkohol og aksepterer og handler ut fra denne forståelsen. Kritikken mot denne forskningen, som blant andre Room (1984) har tatt til ordet for, har vært at den reduserer den problematiske siden av alkoholbruk.

Andre psykologisk orienterte funksjonelle forklaringer har fokusert på individet. De forklarer drikkingen ut fra individuelle motiver som for eksempel å redusere angst og redsel. Professor i sosiologi Selden Bacon (1945, 1962) skriver i et klassisk essay om alkoholens funksjon i et moderne komplekst samfunn, der sosiale relasjoner er spesialiserte, lagdelte, uavhengige og individualistiske. Han hevder at drikking støtter sosial integrering ved å undertrykke hemninger, angst, aggresjon og spenninger og fører til avslapping. Sulkunen (2002) mener at denne måten

å forklare alkoholbruken på har samme reduksjonistiske tilnærming som den normteoretiske, at den kun baserer seg på effekten av alkoholen.

Forskere ved "The Birmingham school" (Centre for Contemporary Cultural Studies, University of Birmingham) hadde i 1970-1980 årene en kulturell forklaring på en sosial praksis (Sulkunen, 2002), en måte å leve på som ikke er bestemt av utenforliggende forhold. Kulturen for eksempel i et arbeiderklasse samfunn vokser fram fra like levevilkår. Det gir felles mening som hjelper folk å forstå hverandre, fungere sammen og vedlikeholde samfunnet. Her er fokuset homogenitet. Sulkunen m.fl. (1997) bygger på dette i "The Urban pub". De vektlegger sammenheng, hvor arbeiderklasse miljøet integrerer ulike aspekter av livet som arbeid, familie, sosialt liv og på den måten utgjør en helhet.

Alle disse eksemplene viser hvordan vi kan gjøre drikking og ruskulturer forståelige. Men slik kritikken mot de ulike forklaringsmodellene har hevdet, kan norm -teoretiske og funksjonelle måter å forstå bruk av alkohol på være for snevre og objektivistiske, selv om de i noen sammenhenger kan gi mening. Sulkunen (2002) er blant forskerne som har vært kritisk til slike forklaringsmodeller fordi de har en tendens til kun å fokusere på effekten av rusen, eller de mer eller mindre neglisjerer denne effekten og har i stedet fokus på drikkingen som en slags kulturell kompetanse, eller et kulturelt uttrykk på lik linje med annen forbrukeratferd.

2.4 Alkohol og arbeidsliv

I de senere år er det blitt gjort flere studier både internasjonalt og nasjonalt innen temaet alkohol og arbeidsliv. Ikke alle studiene er like relevante for denne oppgaven da fokuset her er på den utestasjonertes ektefelle og dennes erfaringer med alkoholbruk, like mye på fritid som i gråsoner mellom jobb og fritid. Her nevnes noen sentrale studier som kan være interessante for drøftingen, men eventuelle begrensninger mht. denne studien blir også nevnt.

Genevieve M. Ames and Craig Janes (1992) sin klassiske artikkel om forståelse av alkohol og arbeidsliv med en kulturell tilnærming til temaet, har først og fremst fokus på alkoholbruk på

arbeidsplassen eller i arbeidstiden. Artikkelen kan derfor ha en begrenset relevans for denne studien, men de har et interessant poeng når de viser til at kulturen på arbeidsplassen, som en del av et større miljø, kan påvirke individets alkoholbruk og på den måten støtte eller hemme utvikling av risikofylt bruk. De sier at dersom ansatte utsettes for en kultur på arbeidsplassen med høy bruk av alkohol i ulike sammenhenger, vil de som har en viss disposisjon for problematisk bruk pga. sin bakgrunn eller livssituasjon, lettere kunne utvikle en risikofylt bruk. På samme måte vil en arbeidskultur med lite bruk av alkohol kunne hindre en slik risikobruk.

Nesvåg (2005) har i sin doktorgradsavhandling undersøkt alkoholkulturer i norsk arbeidsliv. En del av hans studie baserer seg på feltarbeid ved to arbeidsplasser i Norge, der den ene er den norske avdelingen av et stort internasjonalt oljeselskap. Nesvåg finner tre faktorer som påvirker den ansattes alkoholbruk. Det er hyppige arbeidsreiser i utlandet, varierende arbeidstidsordninger og hvorvidt en tilbringer mye av arbeidstiden utenom sin faste arbeidsplass. Det som påvirker alkoholbruken i disse sammenhengene mener han, er kontakt med utenlandske ansatte med andre vaner, mer representasjon, utvasking av grenser mellom hva som er arbeid og hva som er fritid, flere sosiale anledninger knyttet til kurs, seminarer, teambuilding og formelle og uformelle fester. Den bekrefter også den kulturelle tilnærmingen i forklaring av variasjoner i ansattes alkoholbruk, slik andre studier har vist, f.eks. Ames og Janes (1962). Nesvåg (2005) viser i sin undersøkelse at det stilles store forventninger til alkoholbruk som for eksempel et middel for å slappe av, et middel for å styrke felleskap og sosiale relasjoner, ved markering av spesielle anledninger og som strategi for å presentere image og identitet på alle plan både individuelt og i fellesskapet. Kulturen Nesvåg beskriver i det internasjonale oljeselskapet og de funn han har gjort i avhandlingen, kan ha overføringsverdi til problemstillingen i denne studien.

Hildegunn Sagvaag (2007) har i sin doktoravhandling "Alkoholbruk i tilknytning til arbeid" studert arbeidsplassen som en mulig arena for forebygging av alkoholproblemer. Hennes studie viste en forskjell blant kvinner og menn når det gjelder hva en forstår som meningsfullt ved alkoholen i jobb sammenheng. Studien viste at både kvinner og menn utvider arbeidslivsarenaen til også å gjelde utenforliggende arenaer i denne forståelsen. Kvinnene som

føler seg fastlåst i omsorgsarbeid på hjemmearenaen, inkluderer også dette i arbeidslivsarenaen for å forstå sitt eget alkoholbruk. For menn ble fritidsarenaen en arbeidsrelatert drikkearena og alkoholen ble et middel til å bygge jobbrelasjoner. Sagvaag konkluderer med at det i et kulturelt folkehelseperspektiv, vil være meningsfullt å flytte fokuset fra den enkeltes arbeidsrelaterte alkoholbruk både til forhold på arbeidsplassen og til utenforliggende forhold på hjemme- og fritidsarenaen.

2.5 Alkoholbruk og mening - mellom natur og kultur

Bourdieu (1977) bruker begrepet habitus. Dette begrepet kan forstås som disposisjoner for handling, som er blitt formet av våre erfaringer. "Å være i verden" er et aktivt samspill mellom subjektet og verden. Det vil si at mennesket er praktisk og funksjonelt. Men for å kunne fungere, må verden være kjent og tilgjengelig for oss. Habitus gjør at vi handler i følge fast mønstre, men disse mønstrene er ikke rutiner som gjør at vi automatisk repeterer en handling i samme situasjoner. Det er heller mønstre som styrer oss inn i en meningsfull verden. En verden vi forstår, hvor vi kan handle praktisk, kreativt og nytenkende uten å måtte orientere oss helt på nytt hver gang. Mønstrene i habitus er ikke en slags programmering som sier hvordan vi skal handle i gitte situasjoner, det er snarere et utgangspunkt som utløser en slags regulert improvisasjon. Bourdieu (1977) peker på det uklare og ubestemmelige med habitus, at det er vanskelig å forutse en bestemt handling pga. habitus, men han sier også at habitus kan ekskludere bestemte handlinger, som er ukjente for den kulturelle gruppen individet tilhører. Habitus styrer hvilke praksiser eller handlinger som er mulige og hvilke praksiser som er umulige i en gitt situasjon.

Bourdieu (1990a) sier at habitus aktiveres i forhold til et bestemt område, og samme habitus kan føre til ulik handling avhengig av hvordan området fortoner seg. Habitus viser hvordan mennesket er i den sosiale verden og hvordan den sosiale verden er i mennesket. Habitus er slik et sosialt miljø viser seg i praksis. Det er det sosiale miljøets felles ubevisste forståelse, som gir

mening til hvordan vi skal forstå ting og opptre i ulike sammenhenger. Verden slik den framstår for oss er mettet med habitual forståelse.

Habitus er ikke bare en holdning og en oppfattelse, men er også legemliggjort slik at den gir seg uttrykk i måten vi snakker, går, føler og tenker (Bourdieu, 1990b). Mange av de grunnleggende mønstrene i habitus formes allerede i de første leveår, og vi knytter våre senere erfaringer til disse grunnleggende mønstrene. Habitus til individene innen ulike sosiale grupper er forskjellige på samme måte som habitus til ulike sosiale grupper er forskjellige. Bourdieu (1990b) sier at på samme måte som to individuelle historier aldri er like, er heller ikke to individuelle habitus like. Habitus påvirkes av det som foregår rundt oss til enhver tid og på den måten restruktureres habitus i vårt møte med verden. Den nye habitus kan da påvirke og endre den sosiale verden som den opprinnelig er et produkt av. Det kan tilsynelatende se ut som et paradoks, men Bourdieu (1977) mener at økte evne til å forme mønstre i habitus er et uttrykk for høy sensitivitet.

Habitus er et av begrepene Bourdieu bruker for å forstå menneskelig handling. I tillegg er han opptatt av kulturell kapital, som han beskriver som manifestasjoner av habitus, og feltet eller området individet opererer i. Han beskriver sammenhengen i følgende formell:

“(habitus X kulturell kapital) + felt = praksis” (Bourdieu, 1984: 101, egen oversettelse)

Diane Reay (2004) mener det kan være nyttig å bruke begrepet habitus for å tolke problemstillinger som omhandler *”selvfølgeligheter”*. Hun mener at det får oss til å stille relevante spørsmål som for eksempel *”hvor godt tilpasset er individet i den konteksten det befinner seg?”* eller *”hvordan former den personlige historien individets respons til sin nåværende tilværelse?”* (Reay, 2004: 437, egen oversettelse)

Spørsmål rundt bruk av rusmidler og alkohol har vært sentrale i Sulkunens forskning. Han bygger mye av sin forskning på forståelsen til blant andre Bourdieu. Sulkunen (1982) mener at Bourdieu tar begrepet kultur på alvor og derfor er hans arbeid relevant innen et vidt spekter av kritisk forskning innen levekår, livsstil, forbruksvaner, sosial bevissthet og enda til politisk praksis. Bourdieu fokuserer på mening i stedet for normer og funksjoner for å forklare

menneskelig handling og dette er i følge Sulkunen (2002), et bedre utgangspunkt i sosiologisk forskning. I følge Bourdieu (1990b) representerer de normative og funksjonelle forklaringene et objektivistisk syn på menneskelig atferd, som om den kun er bestemt av miljøet uten å være forent med praktisk fornuft. Sulkunen (2002) bygger på dette, og sier at vi ikke bare må se på kulturen og menneskelig atferd fra et utenforstående perspektiv. Vi må også fokusere på hvordan dette er forstått av individet selv og påvirket av individuelle valg, strategier og aktivitet. Vi konstruerer bilder av vår praksis og vårt miljø ved å klassifisere, forklare og tolke. Vi gjør det hele meningsfullt for oss selv. Våre egne og andres handlinger blir påvirket av disse bildene, som regel ufullstendige og ubevisste, men de gir oss mening.

Sulkunen (2009) sier at bruk av ting har symbolske funksjoner og kan ha ulike funksjoner i ulike kulturelle kontekster. For eksempel vil kvinner i vestlig kultur ofte foretrekke hvitvin framfor rødvin, fordi hvitt lenge har blitt assosiert med noe lett og lyst og det blir betraktet som feminint. Vi feirer med musserende vin, fordi dette assosieres med luksus, og det ekstraordinære framhever det rituelle i situasjonen. Den symbolske verdien har ofte lite å gjøre med selve drikken, den er heller relatert til bekvemme forestillinger vi har av den. Disse forestillingene er igjen relatert til sosiale relasjoner som har høy verdi i vår kultur, som i eksemplene er feminin letthet eller luksus som en markering ved feiring. Alkohol ble på mange måter et symbol på en moderne livsstil i mange vestlige land når forbrukersamfunnet utviklet seg etter krigen (Sulkunen, 2009).

Det kan uten tvil være mye meningskoder i en flaske vin, i å servere eller ta i mot en drink eller i et glass øl. Sulkunen (2002) påpeker at det også er mening i måten de involverte tolker disse meningene og disse tolkningene vil igjen være et objekt for forskerens tolkning. Han sier videre at denne kjeden av tolkninger alltid vil være ufullstendig og den vil foregå kontinuerlig.

Dagligdagse redegjørelser av drikking og ruserfaringer, og tolkninger av dem av forskere, er "oversettelser". En kan i denne forståelsen se drikkingen eller slik den fremstår, som et uttrykk for noe annet. Dersom vi forklarer drikkemønster funksjonalistisk eller normativt gir vi dem et navn for å gjøre dem meningsfulle og på den måten en del av kulturen, men Sulkunen (2002) mener at bruk av rusmidler er en del av menneskelig erfaring hvor natur og kultur overlapper

hverandre og skaper en slags spenning. Han hevder derfor at å drikke og bli påvirket av alkohol forutsetter en kultur som i utgangspunktet har et bilde av hva det normale er, slik at den berusede tilstand er et unntak. Beruselsen krysser en grense for det kulturelt normale, selv om det er en del av ritualene og godkjent oppførsel. Sulkunen (2002) sier videre at beruselse er et sosialt begrep eller faktum, men det kan ikke beskrives entydig. Det ligger i gråsonen mellom natur og kultur, hvor det sosiale er det vi forstår og kan sette navn på, men det naturlige er det usagte og navnløse. Han bruker film som eksempel, der vi med en gang vil oppfatte et uttrykk for verdier og oppfatninger hos individene, vi oppfatter hva de står for og vi kan "plassere" dem kulturelt, når de framstilles beruset.

Sulkunen (2002) mener at drikking av alkohol i ulike kulturelle miljø gir oss forestillinger om "oss" og "de", fordi det er i seg selv både et symbol på tilhørighet og et symbol på overtredelse av grenser i den kulturen. Middelklassen i Skandinavia tar i følge en svensk undersøkelse av Philip Lalander (1998) avstand fra arbeiderklassens måte å drikke på, og bryter med den tradisjonelle samvittighetsfulle holdningen til alkohol. De er opptatt av individuell frihet, selvkontroll og egen stil og vil for eksempel selv bestemme hvilken dag de skal drikke alkohol. De presenterer seg som kultiverte på en progressiv måte. Sulkunen (1992) ser det samme i sin undersøkelse av "The European New Middle Class". Intimitet, fysisk kontakt og uryddighet blir assosiert med de på puben, mens klientellet som møtes på de mer eksklusive klubbene holder en viss distanse til andre, unngår personlige ting i samtalene og er forsiktig med kroppskontakten. De er ofte på klubben, gjerne like mye i ukedager som i helgene, og de er i forsvar og tar grenser og kontroll av alkohol som kritikk.

Sulkunen (2002) konkluderer med at den gjensidige tiltrekningen av hvordan alkoholbruken kommer til uttrykk mellom natur og kultur er vikiningsfullt i måten individet framstiller sine sosiale relasjoner, sin streben og sine verdier. Den kulturelle studien av alkoholbruk som den gir seg til kjenne vil alltid peke mot andre bakenforliggende realiteter.

2.6 Oppsummering

Tolkning og drøfting av empirien i studien vil bygge på teorien som er presentert i dette kapitlet. Her blir de tidligere studiene av Cohen (1977) og Luring & Nielsen (2009) av utestasjonerte som gruppe sentrale som et utgangspunkt, fordi den vurderes å ha vesentlig betydning for å forstå hvilken påvirkning utestasjonerte utsettes for. Videre vil Bourdieus teori rundt begrepet habitus være med og belyse hvordan vi forstår verden og hvordan vi handler i nye situasjoner. Drøftingen av alkoholens rolle og betydning i ulike kulturelle sammenhenger, vil bygge på Sulkunens (2002) forståelse av meningen med alkoholbruk. Her vektlegges hans beskrivelse av hvordan alkoholbruk i spenningen mellom natur og kultur, blir et uttrykk for noe bakenforliggende, som kan si noe om individets sosiale relasjoner, ambisjoner og verdier.

3.0 METODE

I dette gjøres rede for framgangsmåten i studien. Jeg starter med å presentere den vitenskapsteoretiske rammen og ut fra denne og problemstillingen begrunnes valg av metode. Videre blir det gjort rede for forforståelsen, da dette er en forutsetning i kvalitativ forskning. Deretter følger en kort beskrivelse av det kvalitative intervju som metode for innsamling av data, kriterier for utvalg av informanter, gjennomføring av intervjuene, transkribering og dataanalyse. Til slutt beskrives krav til pålitelighet og gyldighet, samt etiske spørsmål relatert til studien.

3.1 Vitenskapsteoretisk ramme og valg av metode

”A given concept of Man is dependent of a given concept of Reality” (Antonio Barbosa da Silva i Hallberg (ed.), 2002: 40). Valg av problemstilling og metode må bygge på et grunnleggende syn på hva mennesket er, som igjen er avhengig av hvordan en oppfatter virkeligheten.

Ut fra problemstillingen skulle utestasjonertes ektefellers erfaringer med alkoholbruk i møte med annen kultur studeres. Jeg ønsket å løfte fram beskrivelser av hvordan enkeltindivider oppfatter den kulturelle påvirkningen og hvorvidt de opplever at de endrer sine vaner. Kirsti Malterud (2003) sier at kvalitativ tilnærming passer godt for å utforske dynamiske prosesser og i følge problemstillingen i denne studien, ville jeg se på de kulturelle dynamiske prosesser utestasjonertes ektefeller erfarer. Jeg mener derfor at den kvalitative metode er en egnet metode for å få innsikt i dette.

Studien har fokus på menneskelig erfaring. Den menneskelige erfaring er en subjektiv opplevelse og mennesket forstår og tolker sine erfaringer på bakgrunn av sin forforståelse. På samme måte vil jeg som forsker forstå og tolke egen erfaring og påvirke undersøkelsen. Empirien blir derfor til i et spill mellom de involverte. Denne studien ble på bakgrunn av dette til innenfor en sosialkonstruktivistisk vitenskapsteoretisk ramme. Sosialkonstruktivistene Peter L. Berger og Thomas Luckmann (1987) antar at kunnskap om den sosiale virkeligheten

kontinuerlig produserer denne virkeligheten og at virkeligheten er skapt av individene i fellesskap.

Sosialkonstruktivismens røtter finnes i følge Mats Alvesson og Kaj Skölberg (2008) i fenomenologien, og denne studien har en fenomenologisk-hermeneutisk tilnærming. Eline Thornquist (2008) skriver at fenomenologien har oppmerksomhet på verden slik den erfares for den enkelte. Edmund G.A. Husserl (1970) som regnes som fenomenologiens far, innførte begrepet "å sette i parentes"- epoché. Det betyr at for å studere verden slik den erfares for den enkelte, gjelder det å ikke tilnærme seg det en skal studere med fordommer, ferdige kategorier og teorier. Vi må komme saken i møte med åpenhet og en viss tilbakeholdenhet. For forskeren er det ikke lett å "sette seg selv i parentes", og derfor blir det viktig å reflektere over egen forforståelse og egne erfaringer og være bevisst hvordan disse kan påvirke arbeidet. Slik kan en si at det gjøres en hermeneutisk tilnærming. Hermeneutikken er i følge Thornquist (2008), knyttet til forståelse og fortolkning. Hun sier at den kan hjelpe oss å forstå hvordan vi forstår og hvordan vi gir verden mening og viser til Gadammers filosofiske hermeneutikk. Gadamer (1989) sier at forståelse aldri er umiddelbar og forutsetningsløs. Det innebærer at de fortolkninger vi gjør både av oss selv og av våre omgivelser, er betinget av en rekke forhold vi aldri fullstendig kan gjøre rede for. Forståelsen relateres ikke bare til det som skal forstås, men også til den som forstår og fortolker (Thornquist, 2008). Presentasjon av min forforståelse blir derfor viktig, både for å frigjøre meg fra den – "sette meg selv i parentes" og for at leseren skal kunne vurdere mine tolkninger på bakgrunn av denne.

3.2 Min forforståelse

Som sykepleier med mange års erfaring både fra spesialisthelsetjeneste og ikke minst fra kommunal helse- og sosialtjeneste, har jeg ofte møtt mennesker som på en eller annen måte har fått problemer pga. alkoholbruk. I akuttavdelinger på sykehuset fikk vi inn de som hadde vært på byen og drukket og fått skader som var en direkte konsekvens av alkoholbruken, eller de som hadde utviklet helseproblemer pga. mange års misbruk. I hjemmesykepleien møtte jeg

mange med avhengighetsproblematikk, både alkohol, piller og andre rusmidler. De kunne være både pasienter og pårørende. Hjemmesykepleien er en spesiell arbeidsplass. Brukeren av hjemmesykepleietjenesten bor i sitt eget hjem og du som pleier går inn dit som gjest og kommer tett inn på deres liv. Som sykepleier må du møte mennesker på en annen måte når de er sitt eget hjem og i sitt eget miljø, enn når de er innlagt i institusjon. På sykehuset er det våre regler som gjelder, i brukerens hjem gjelder deres regler. Jeg har lært mye om det å møte mennesker, hvordan se hele mennesket og forholde seg til denne helheten som helsearbeider, gjennom årene i hjemmesykepleien.

Jeg var også full tids engasjert i fagforeningsarbeid en del år, både som tillitsvalgt og rådgiver. Der fulgte jeg opp et par personalsaker hvor arbeidstakere hadde utviklet problematisk alkoholbruk, som gikk ut over jobben. Etter å ha fullført videreutdanning i psykiatrisk sykepleie har jeg arbeidet i akutt psykiatrisk avdeling og ved helse- og sosialkontor i Stavanger kommune, hvor jeg begge steder hadde svært mye med rusavhengige brukere å gjøre.

Alkoholbruk og alkoholproblemer er en stor belastning for samfunnet, både på et ressursmessig og et menneskelig plan. Ingeborg Rossow som er forsker ved statens Institutt for rusmiddelforskning, SIRUS, sier i et debattinnlegg at det er den klart største belastningen for samfunnets ressurser, og det representerer en større belastning for misbrukere og deres nærmeste enn hva narkotika gjør (Rossow, 2009). Dette stemmer overens med mine erfaringer.

Som ansatt psykiatrisk sykepleier ved helse- og sosialkontoret møtte jeg for første gang mennesker som hadde utviklet et problematisk forhold til alkohol og som hadde erfaring fra flere utestasjoningsopphold. Jeg la merke til dette, fordi jeg selv hadde bodd i utlandet i forbindelse med min manns arbeid. Den gangen ble jeg bevisst de utfordringene som ligger i en ny hverdag i en ny alkoholkultur, for i møtet med min nye hverdag måtte jeg reflektere over eget forbruk og bestemme meg for i hvilke situasjoner det var greit å drikke alkohol og i hvilke situasjoner det ikke var greit. Det er vanskelig å si hva som fører til et problematisk forbruk for ulike individer, men personene jeg hadde kontakt med ved helse- og sosialkontoret så selv på utenlandsoppholdene som en medvirkende årsak til at de utviklet et problembruk. I tillegg har jeg også erfaring med tilrettelegging av tjenester rundt en ung person som ble alvorlig skadet i

en trafikkulykke under utestasjonering. Jeg er usikker på om det var alkohol med i bildet, men vedkommende fikk en permanent, alvorlig funksjonshemning.

Jeg er nå igjen utestasjonert sammen med min mann, og fordi jeg ikke har arbeidstillatelse er det en god anledning til å videreutvikle meg faglig. Jeg begynte derfor på mastergradsstudier i helse- og sosialfag. Masteroppgaven er knyttet til prosjektet "Crossing the Border", som omhandler temaet utestasjonerte og alkoholbruk. Det er utfordringer med å forske på et tema som er så tett på ens egen situasjon, og det har nok innflytelse på valg jeg tar i arbeidet og hvordan jeg møter mine informanter. Jeg forsøker å reflektere kritisk over denne forforståelsen. Samtidig som jeg er klar over denne utfordringen med arbeidet jeg har tatt på meg, ser jeg også at denne nærheten kan gi meg hjelp. Det har gitt meg en unik tilgang på informanter, og fordi jeg kjenner litt til hvilke situasjoner de møter, kan det være lettere å stille relevante spørsmål. Malterud (2003) sier at den beste kunnskapen ikke alltid kommer fra utenforstående observatører og at det kan gi mange fordeler å forske på egen kultur. Men hun sier videre at det er en betydelig fare for feltblindhet, som kan gjøre at vi leter etter funn som kan bekrefte våre egne erfaringer. For å forsøke å bevisstgjøre mine egne erfaringer og mine følelser i forhold til de tema som blir behandlet, har jeg fått råd fra veileder om å skrive ned viktige episoder, og jeg har brukt tid i veiledningen til å snakke igjennom egne erfaringer. Det har vært et nyttig hjelpemiddel for å tydeliggjøre mine egne erfaringer og på den måten kunne bli mer åpen for informantene sine historier og unngå en slags sammenblanding av informantenes og egen forståelse.

3.3 Det kvalitative intervju

Forskningsintervju som samtale ble valgt som metode for å innehente data på bakgrunn av problemstillingen. Steinar Kvale og Svend Brinkmann (2009) sier at målet for det kvalitative forskningsintervjuet er å få fram betydningene av folks erfaring og deres opplevelse av verden forut for vitenskapelige forklaringer. Denne datainnsamlingsmetoden egnet seg derfor i en studie om utestasjonertes ektefellers erfaringer med alkoholbruk i en ny kultur, fordi det er en

fleksibel måte å innhente informasjon på. Det gav muligheter til å gjøre innspill underveis i samtalen og på den måten kunne få fram historier og synspunkter en ellers kanskje ikke ville fått i et mer strukturert opplegg. Kunnskapen blir til i møtet mellom forsker og informant. Det skjer en samtalebasert erkjennelsesprosess sier Kvale og Brinkmann (2009), og den er intersubjektiv og sosial. Prosessen involverer begge parter, både informant og forsker, som sammen produserer kunnskap. Fordi jeg som forsker også har erfaringer i situasjoner som informantene forteller om, var det naturlig å gjøre intervjuene som samtaler. "Et intervju er bokstavelig talt et *inter view* fra fransk *entrevue*), en utveksling av synspunkter mellom to personer i samtale om et tema som opptar dem begge" (Kvale og Brinkmann, 2009: 22)

3.4 Utvalg og rekruttering

På bakgrunn av problemstillingen var det behov for informanter med en bestemt erfaring. Det ble derfor valgt ut en del kriterier som jeg mente var viktige for å kunne belyse kulturelle forholds betydning for alkoholbruk:

Informantene må:

- ha norsk kulturbakgrunn og må bo eller ha bodd i utlandet.
- være medfølgende ektefelle til ansatte som jobber for norske eller internasjonale selskaper, eksklusive ansatte i humanitære hjelpe- organisasjoner eller ansatte på utenlandsoppdrag for forsvaret.
- ha vært utestasjonert i minimum to land, hvorav et med ikke vestlig kultur (evt. utenfor Europa og Nord Amerika)

Ved valg av utvalgsstrategier må vi se på hvordan materialet vi vil få inneholder data om det fenomenet vi skal utforske, og vi må overveie kunnskapens gyldighet og rekkevidde (Malterud, 2003). For å søke å få fram beskrivelser av forskjeller fra ulike land, ønsket jeg å bruke informanter som hadde erfaring fra å ha vært utestasjonert i flere enn et land og erfaring fra land som er svært ulike fra vår vestlige kultur. Dette ble derfor gjort et strategisk utvalg.

Malterud (2003) sier at et strategisk utvalg er sammensatt slik at det materialet vi får har potensial til å belyse problemstillingen. Når vi bruker menneskers opplevelse og erfaringer til å belyse et tema, er vi ikke ute etter å generalisere til en populasjon. Målet med den kvalitative undersøkelsen er mer forståelse enn forklaring (Malterud, 2003).

Jeg var i utgangspunktet åpen for både å intervju ansatte og / eller ektefeller av utestasjonerte, men valgte å fokusere på den medfølgende ektefellens erfaring. Den ansatte har på mange måter et annet utgangspunkt, fordi de daglig er i kontakt med den lokale kulturen gjennom jobben og blir integrert på en annen måte enn den som er hjemme og ikke på samme måte må forholde seg til personer i lokalmiljøet. Ektefellen som er hjemmeværende vil ofte i varierende grad delta i dette. Noen steder er det store miljøer av andre utestasjonerte og da vil de i stor grad få dekket sine sosiale behov der. Andre steder, der det ikke er så mange andre utestasjonerte, vil ektefellen kanskje ha mye av sin sosiale omgang i det lokale miljøet. Jeg ønsket å få fram erfaringer fra begge disse miljøene i de ulike landene, derfor mente jeg at de medfølgende ektefellende ville ha mye å fortelle.

Den ansatte ville nok kunne si mer om jobbrelatert alkoholbruk, men i mange land der nordmenn er utestasjonert vil også ektefellen i stor grad være involvert i slike sammenhenger, så her kan jeg få historier om dette fra dennes perspektiv. Ektefellen vil også ofte ha god oversikt over hvilke aktiviteter deres ektefeller deltar i alene, som er mer jobbrelaterte, hvor det serveres alkohol.

Jeg har bevisst utelatt ansatte som er utestasjonert i forbindelse med arbeid for humanitære organisasjoner eller i forbindelse med forsvarets operasjoner. Deres opplevelse og erfaringer ville nok kunne gi gode beskrivelser av fenomenet og vært svært interessante, men det ville i denne omgang bli for omfattende og kanskje egentlig verdt en egen studie. De arbeider i stor grad i land med svært spesielle og vanskelige samfunnsmessige og sosiale forhold, som byr på helt andre utfordringer enn de som reiser ut for kommersielle selskaper.

Mitt kjennskap til utestasjonerte miljøer gjennom to utestasjoningsperioder har gitt meg hjelp til å finne informanter. Jeg har forhørt meg i miljøet for å finne fram til informanter med den erfaringen jeg ønsket. Det var vanskeligere enn jeg hadde regnet med å finne informanter

som hadde erfaring fra flere land. Etter å ha fått tips om aktuelle kandidater, sendte jeg en e-post med informasjon om studien og med spørsmål om de kunne tenke seg å delta i studien. Alle med unntak av en, har svart ja. Den ene svarte ikke og jeg valgte å ikke purre da jeg hadde fått så pass mye materiale fra de andre, at jeg vurderte at denne personen ikke ville kunne tilføre materialet mye nytt. Hun hadde nokså lik bakgrunn som de andre.

Ingen av informantene er personer jeg har mye sosial omgang med eller er utestasjonert for det samme firmaet som oss. Jeg har vært bevist på dette for å unngå at de skulle føle en forpliktelse til å være med for å gjøre meg en tjeneste. Temaet som gjelder bruk av alkohol, kan oppleves sensitivt for enkelte og jeg tror derfor det kan være lettere å snakke for begge parter hvis vi ikke kjenner hverandre så godt. Jeg ville heller ikke intervju kolleger av min ektefelle eller deres familie, da denne relasjonen også fort kan bli vanskelig for en av partene.

Jeg har gjennomført fem intervjuer. Tre intervjuer ble gjort i USA og to ble gjort i Norge. De to som ble intervjuet i Norge var nå bosatt i Norge. Intervjuene ble gjennomført i informantenes hjem, et på informantens arbeidssted og et i sjømannskirken i Houston. To av informantene har bodd sammenhengende ute i hele perioden, mens de tre andre har bodd hjemme i Norge i perioder innimellom utenlandsoppholdene. Det kan diskuteres hvorvidt fem informanter er nok til å gi et godt grunnlag for tolkningen. Jeg mener at jeg har fått et bredt og godt datamateriale. Alle informantene hadde lang og variert erfaring fra ulike deler av verden og de dekket godt inklusjonskriteriene. Jeg så at jeg i de siste intervjuene ikke fikk særlig mye nye og annerledes historier og flere mønstre gikk igjen, så jeg vurderte at jeg hadde nådd et punkt av metning av materialet.

Dette er utvalget:

Anne - Har bodd i Asia, USA og Afrika til sammen i 7 år.

Berit - Har bodd i Asia, Europa, Sør-Amerika og USA til sammen i 8 år.

Cecilie - Har bodd i to land i Midtøsten, USA og Europa til sammen i 14 år.

Dagny - Har bodd i Asia, Midtøsten, to land i Europa og USA til sammen i 17 år.

Emma - Har bodd i Øst-Europa, USA og to land i Midtøsten til sammen i 11 år.

3.5 Datainnsamling

Intervjuene foregikk som samtale med utgangspunkt i en på forhånd utarbeidet temaguide. Temaguiden jeg brukte var utarbeidet av prosjektgruppen for hovedprosjektet som jeg er tilknyttet, men jeg hadde erstattet noen av de oppsatte temaene med tema som var mer relevante for min studie (vedlegg 1). Informantene fikk også vite på forhånd hvilke tema vi skulle snakke om. Det ble valgt å gjøre dette av to grunner. Den ene var at noen av informantene var litt usikre på hvor mye de måtte utlevere seg selv, siden vi skulle snakke om erfaringer med alkoholbruk. Alle svarte ja til å være med når de hadde fått informasjon om hva jeg ønsket å snakke om. Den andre grunnen var at noen av utenlandsoppholdene lå ti til femten år tilbake i tid for enkelte, og det kunne da være litt vanskelig å huske episoder sånn umiddelbart. Å gi ut tema for intervjuene på forhånd kan ha både fordeler og ulemper. Jeg opplevde at når de var litt forberedt, så fikk jeg med ting de kanskje ellers ikke hadde kommet på. De hadde frisket opp hukommelsen litt og tenkt igjennom erfaringene fra de ulike landene. Ulempen med dette kan være at du mister litt av det spontane i svarene og når en husker tilbake og planlegger svar, så kan en også ”pynte litt på ting”. Uansett vil vi alltid i en slik situasjon der personer skal fortelle om hendelser som ligger tilbake i tid, måtte forholde seg til at det en husker kanskje ikke alltid er akkurat slik ting var. I tillegg viser forskning at informantene underrapporterer i denne typen intervjuer. Jeg antar at jeg til en viss grad har fått data som sier noe om hvordan informantene ønsker å framstille seg, og likevel har jeg fått sensitiv informasjon, noe presentasjonen vil vise.

Det ble lagt vekt på at informantene kunne fortelle mest mulig fritt, uten at jeg stilte ledende spørsmål. På grunn av nærhet til informantenes situasjon, var jeg spesielt oppmerksom på

hvordan jeg la fram temaene og stilte spørsmål. Samtidig opplevde jeg at kjenneskapen til situasjonen og noen av miljøene gjorde at jeg lett kunne spille inn relevante spørsmål som åpnet for ting de i utgangspunktet ikke hadde tenkt på. For eksempel da en av informantene fortalte fra miljøet blant de utestasjonerte i et av landene og jeg spurte om det fantes noen årlige fester eller tradisjoner i dette miljøet. Informanten kom da på noe som tydelig var glemt, og jeg fikk en lenger historie om det tradisjonelle ballet.

Informantene visste at jeg hadde erfaring som utestasjonert, og jeg opplevde at det gjorde samtalen mer naturlig og kanskje mindre truende og gjorde det lettere å snakke om ting, som kanskje for andre utenforstående ville virke litt spesielt. At informantene på en måte sa ” *Hun vet jo hvordan det er, så jeg trenger ikke å forklare eller forsvare det*”. Det gjorde noe med det asymmetriske maktforholdet i intervjusituasjonen som Kvale og Brinkmann beskriver (2009). Samtidig er det helt klart at det var jeg som forsker som bestemte tema og var den aktive for å få fram informasjon, og det gjorde jo at det var jeg som forsker som hadde makt i denne situasjonen. Jeg er oppmerksom på at min egen erfaring fra en situasjon som utestasjonert, kan ha gjort at jeg ikke alltid utforsket svarene jeg fikk godt nok, fordi jeg syntes jeg forsto så godt hva de mente.

Intervjuene ble tatt opp på bånd. I et tilfelle sviktet opptakeren tidlig i intervjuet og jeg måtte ta notater i stikkordsform. Samtalen ble derfor oppsummerte i et notat umiddelbart etter intervjuet. De andre intervjuene ble transkribert med en gang. Det var svært nyttig å høre igjennom intervjuet og skrive det ut etter hvert. På den måten kunne jeg vurdere min egen rolle i intervjuet og gjøre justeringer. Jeg forandret for eksempel hvordan jeg ba de starte fortellingene og hvordan jeg fikk penset samtalen inn på neste tema. Ved å skrive ut etter hvert, begynte jeg på analysen og da dukket det opp nye momenter som jeg ville forsøke å få med til neste intervju. Det kunne være ting som ble sagt i et intervju, som jeg ikke hadde tenkt på og som når jeg hørte igjennom dette intervjuet, ble klar over at jeg måtte be neste informant fortelle om.

Alle intervjuene ble transkribert ordrett, men omskrevet til normalisert bokmål. Lydkvaliteten på opptakene var gode og det var lett å høre hva som ble sagt.

3.6 Analyse

Analysen ble gjort som en tematisk narrativ analyse med utgangspunkt i den metoden Cathrine Kohler Reissman(2008) beskriver. Narrativ analyse har fokus på tolkning av tekst. En kan fokusere på hva som blir sagt, hvordan ting blir sagt eller for eksempel hvordan historiene blir til gjennom dialogen mellom forsker og informant. Tematisk narrativ analyse fokuserer kun på innholdet. Hva er det informantene forteller? Målet er ikke å generalisere, men å tolke mening og funksjon i historiene som kommer fram av intervjuet. Dette er en metode som er ukomplisert og mye brukt i undersøkelser influert av fenomenologisk- hermeneutisk tenkning (Reissman, 2008). Metoden egnet seg godt til analyse av dette materialet, hvor jeg var opptatt av hva historiene formidlet, og der tidligere teori dannet grunnlag for drøfting og tolkning av historiene. Begrensningen i denne analyse metoden er i følge Reissman at den ikke tar hensyn til hvordan ting blir sagt, hvordan er for eksempel historien organisert eller hvilken rolle spiller intervjueren i konstruksjon av historien.

Informantene fortalte ikke alltid sammenhengende historier, så derfor måtte jeg finne en måte å lage historier på bakgrunn av intervjuteksten. Kvale og Brinkmann (2009) sier at hvis det ikke spontant fortelles noen historier, kan det konstrueres en sammenhengende fortelling på grunnlag av det som kommer fram i intervjuene. Dette kan gjøres på flere måter, enten ved at en tar hvert enkelt intervju og lager en sammenhengende fortelling på grunnlag av det som kommer fram i intervjuet, eller en konstruerer en "typisk" fortelling basert på historier fra forskjellige informanter (Kvale & Brinkmann, 2009). Jeg valgte å lage historier bygget på intervjuet til hver enkel informant. Først gikk jeg igjennom hvert enkelt intervju og markerte teksten med ulik farge etter hvilket tema de snakket om. De temaene jeg så etter var de temaene de ulike forskningsspørsmålene omhandlet. Basert på denne teksten som jeg hadde markert om hvert tema, skrev jeg ned hver enkelt informants historie om dette temaet. For eksempel ble et tema " historier om flytting og deltakelse i en fremmed kultur". Informantene hadde ikke like mye å fortelle om alle temaene, men alle hadde noe å fortelle om flere enkelt tema. Jeg brukte derfor ikke alle historier om alle temaene i tolkningen, men de historiene

under hvert tema som var det beste utgangspunktet. Som understrekning og for å poengtere andre synspunkter, har jeg tatt med utsagn fra de andre historiene i tolkningen.

3.7 Pålitelighet og gyldighet

Malterud (2003) sier at det er bred enighet om at vitenskapelig kunnskap skal være et resultat av systematisk kritisk refleksjon. Data, funn og konklusjoner må stå i en større sammenheng som forskeren har forholdt seg til og tatt stilling til. I denne studien har jeg gjennom hele prosessen forsøkt å vise hva jeg har tatt stilling til ved å vise hvilke valg som er tatt og hvorfor. Dette er i følge Malterud (2003), forskerens viktigste virkemiddel i pålitelighetens tjeneste. Leseren må få innsikt i de betingelser kunnskapen er blitt til under. Pålitelighet kan vurderes ut fra hvordan forskningsprosessen er utført og da må den synliggjøres. Kvale og Brinkmann (2009) sier at en må tilstrebe høy pålitelighet for å motvirke vilkårlig subjektivitet, men fokuset på pålitelighet kan også bli for sterkt og på den måten motvirke kreativitet og variasjon. Jeg opplevde under intervjusituasjonen at dette måtte balanseres. I første intervju var temaguiden veldig viktig og ble fulgt nokså slavisk, men jeg lærte etter hvert å la informantene styre samtalen i større grad og spille inn temaene etter hvert som det var mer naturlig. Det opplevdes allikevel ikke å gå ut over påliteligheten av dataene.

Forskningsarbeid skal produsere gyldig kunnskap. Gyldig kunnskap oppnås i følge Kvale og Brinkmann (2009) når vi diskuterer motstridende fortolkninger og muligheter for handling i fellesskap. Vi kan ikke si at det vi har funnet er sant. Derfor må kunnskapens gyldighet vurderes ut fra i hvilken grad dataene og metoden kan si noe om det vi ønsker svar på. I denne studien ville jeg løfte fram informantenes erfaringer, og jeg mener derfor at metoden for innhenting av data er relevant og sikrer gyldige svar. Malterud (2003) sier at det er et krav om konsistens, en synlig rød tråd som leder fra problemstilling og videre til teorier, metode og data som igjen fører fram til kunnskap. Dette har jeg hatt stort fokus på i arbeidet og i framstillingen. Gyldighet kan også vurderes ut fra spørsmålet om overførbarhet. Da er spørsmålet i hvilken grad kan våre funn gjøres gjeldene for andre enn i den konteksten de er undersøkt i (Malterud, 2003). Kvale

og Brinkmann (2009) beskriver en analytisk generalisering som en begrunnet vurdering av i hvilken grad funn fra en studie kan brukes for å se hva som kan komme til å skje i en annen liknende situasjon. Funnene fra denne studien ble belyst på bakgrunn av denne forståelsen, for å se i hvor stor grad de kan være overførbare.

3.8 Forskningsetiske vurderinger

Studien tar opp et sensitivt tema. Informantene forteller fra sine erfaringer med alkoholbruk i ulike situasjoner, og de forteller også om sine personlige vaner. Det har derfor vært viktig gjennom hele prosessen å beskytte informantene. Dette er et viktig overordnet forskningsetisk prinsipp. I Helsinki – deklarasjonen, som inneholder grunnleggende etiske prinsipper for forskning på mennesker innen medisin og helse, står det følgende: "in medical research involving human subjects, the well-being of the individual research subject must take precedence over all other interests" (World Medical Association Declaration of Helsinki, 2008). Alle informantene skrev under på et informert samtykke (vedlegg 2) Dette var det samme skjemaet som blir brukt i forskningsprosjektet som denne studien er knyttet opp til. Her fikk informantene informasjon om prosjektet, om at deltakelsen er frivillig og at de til en hver tid kan trekke seg fra studien og få slettet opplysningene sine. De ble videre informert om taushetsplikt og hvordan dataene må oppbevares, og at de skal sikres anonymitet i forskningsrapporten. Prosjektet er meldt til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste, NSD (vedlegg 3 og 4). I framstillingen i oppgaven har det blitt lagt vekt på å anonymisere fortellingene til den enkelte informant, slik at utsagn ikke skal kunne spores direkte tilbake til vedkommende. De har fått fiktive navn og opplysninger som kunne være lette å gjenkjenne har blitt endret i den grad disse ikke har vært viktige for resultatet. Navn på arbeidsgiver er for eksempel ikke oppgitt og i stedet for å nevne navn på land har jeg heller brukt regioner/verdensdeler.

I selve intervjusituasjonen var det viktig å få fram gode fortellinger, men dette måtte hele tiden balanseres i forholdt til hva som gagnar informanten. Kvale og Brinkmann (2009) sier at

åpenheten som kjennetegner mye av kvalitativ forskning, kan forføre. Med det mener de at informantene for eksempel i en intervjusituasjon, lett kan komme til å gi opplysninger som han eller hun i ettertid kan komme til å angre på. I intervjusituasjonen var det derfor viktig å ikke presse den enkelte med nye pågående spørsmål, selv om det kunne vært nyttig å få mer detaljer. I tillegg erfarte jeg at det var nyttig å ha avtalt en tidsramme på forhånd og gitt beskjed om at jeg kom til å styre intervjuet slik at vi holdt oss til denne. Dette kunne også være en måte å bruke for å gå videre med et nytt tema, hvis jeg opplevde at informanten kunne komme til å utlevere seg selv for mye.

4.0 ANALYSE, RESULTAT OG TOLKNING

Problemstillingen i oppgaven har fokus på erfaringer som utestasjonertes ektefeller gjør med alkoholbruk i møte med andre kulturer. Det viste seg at informantenes sine erfaringer i disse møtene kan tematiseres i de følgende fortellingene:

1. Fortellingen om sub – kulturer
2. Fortellingen om vertslandets alkoholkultur i et tilskuerperspektiv
3. Fortellingen om internasjonalt måtehold og norsk festing
4. Fortellingen om en utvidet arbeidslivsarena
5. Fortellingen om endring i drikkemønster

4.1 Fortellingen om sub - kulturer.

”Det var ikke akkurat sånn at jeg fikk en lokal bestevenninne i Midtøsten ”. Cecilie oppsummerer sin erfaring med å ha bodd flere år i en ikke-vestlig kultur på denne måten. Fokuset i dette kapittelet vil være i hvor stor grad de utestasjonerte blir en del av det lokale miljøet de flytter til. Det blir lagt vekt på om det er forskjeller om de flytter til land med en svært fremmed kultur eller et land med mer vestlig kultur. Det antas at dette er faktorer som kan spille inn på den kulturelle påvirkningen de utsettes for, også når det gjelder alkoholbruk. To litt ulike historier illustrerer felles erfaringer.

Dagny forteller:

Da vi var helt nygifte, traff vi et norsk par som var utestasjonerte og det hørtes så spennende ut, at vi bestemte oss for at vi også ville også bo i utlandet. Først åtte år senere fikk vi tilbud om å reise og da var vi kjempeklare. Vi reiste til Midtøsten og bodde der i til sammen seks og et halvt år. Vi hadde det bare helt fantastisk. Det var mange norske barnefamilier der og det passet bra, for vi hadde to små barn. De stedene vi har

vært har vi stort sett menget oss med nordmenn. Jeg opplever at lokalbefolkningen har vært litt vanskelig å komme inn på, men jeg har for så vidt ikke gjort så veldig mye for å forsøke heller. De fleste stedene vi har vært har det vært store norske eller skandinaviske miljøer og det har vært lett å komme i kontakt med folk der. Vi har hatt mye glede av sjømannskirka. Mange av aktivitetene både i Midtøsten og da vi bodde i Asia, var i regi av sjømannskirka. Det hadde ikke vært det samme uten den. Innimellom oppholdet i Midtøsten og Asia bodde vi 4 år i et land sentralt i Europa. Der var det skandinavisk skole og vi ble godt kjent med folk gjennom skolen. Vi hadde vårt daglige lille sosiale treff utenfor skolen. På denne måten laget vi jentennettverk og familienettverk. Så det at vi har hatt barn med oss har gjort det lettere å bygge sosiale nettverk.

Berit forteller:

Vi bodde 3 år i Europa første gang vi flyttet utenlands. Den gangen var vår datter liten, men jeg jobbet for en norsk bank. Da fikk jeg god innsikt i livet til en utearbeidende mor der. Det var travelt og utfordrende. Vi bodde i en vanlig forstad og siden vi begge var utearbeidende og hadde småbarn, så var vi ikke så sosiale i det lokale miljøet, men hadde noe kontakt med naboer. Vi gikk noen ganger på den lokale puben. Jeg hadde en del sosial omgang med kolleger i finansmiljøet. Jeg ble gravid med barn nummer to før vi flyttet til Asia. Det var en veldig kulturforskjell å flytte fra Europa til Asia. Når alt var så fremmed for oss, ble det vanskelig å komme i kontakt med lokale. Det tok lang tid å gjøre seg kjent med hvordan ting i en så ukjent kultur fungerte. Jeg var ikke lenger utearbeidende pga. to små barn og vi bodde i en "expat -compound" med mange nasjonaliteter. Jeg engasjert meg litt i frivillig arbeid for et barnehjem i det Skandinaviske miljøet. Etter et og et halvt år i Asia flyttet vi hjem til Norge. Flere år senere flyttet vi på ny til utlandet, denne gangen til Sør - Amerika. Selv om kulturen der på mange måter er veldig annerledes enn i Norge, følte jeg at jeg ble godt etablert i nærmiljøet. Vi bodde sammen med lokale Sør- Amerikanere i et middelklassenabolag og jeg lærte meg det lokale språket. Jeg var ikke yrkesaktiv der. Nå har jeg bodd et halvt år i USA og denne gangen har vi ikke barn med oss. Det gjør jo at jeg har mye tid til meg

selv og derfor har jeg meldt meg på diverse kurs på dagtid. Jeg er ikke så veldig aktiv i expatmiljøet, men forsøker å gjøre mine aktiviteter på egenhånd.

Dagny og Berit forteller litt ulike historier fra sine utenlandsopphold. Dagny har bodd ute i mange år i til dels svært ulike kulturer, men har hatt lite omgang med lokalbefolkningen de ulike stedene, og hun sier også klart at hun heller ikke har gjort noen særlig innsats for å bli kjent med lokale. Hun og familien har bevisst oppsøkt det norske miljøet på stedet, ofte representert ved den norske sjømannskirken. Berit derimot har deltatt i lokalmiljøet i større grad og gjennom historien hun forteller kommer det tydelig fram at dette har vært en bevisst strategi for henne. Eksempelvis så opplever hun at det er svært vanskelig å komme i kontakt med lokale i Asia fordi kultur og språk er så fremmed, og at det tar lang tid finne ut hvordan ting fungerer. Det kan kanskje forstås slik at hun ønsker å komme i kontakt med lokale, men ikke oppnår det slik hun egentlig vil. Videre forteller hun at hun holder seg litt utenom "expatmiljøet" i USA, og det kan kanskje forstås som en strategi for å bli kjent med amerikanere. I Sør- Amerika lærer hun seg det lokale språket, noe som kan synes å være viktig for hennes opplevelse av å delta i nærmiljøet.

Disse to historiene illustrerer at utestasjonerte reiser ut med litt ulike forventninger, og at personlige forhold kan se ut til å spille en rolle i hvordan en finner seg til rette i en ny kultur. Alle informantene i studien formidler entusiasme i forhold til det å reise ut og bo over lengre perioder i utlandet. Anne sin reaksjon var: *"Ja, jippi ut i verden på eventyr, få fri fra jobb og få lov til å være mor på heltid."* Det er allikevel stor forskjell på i hvor stor grad de oppsøker det nye og ukjente. Det kan framstå som et paradoks at en allikevel velger det trygge, kjente norske miljøet, når en endelig har oppnådd drømmen om å reise ut i verden, slik Dagny forteller. Berits første utenlandserfaring var som utarbeidende, og det kan ha vært medvirkende til hennes forventninger om å delta i lokalmiljøet de andre stedene hun har bodd. Gjennom jobben ble hun en del av hverdagslivet på stedet og hadde omgang med lokale på en annen måte enn om hun hadde vært hjemmeværende. Hun hadde dermed med seg en annen erfaring enn de andre ektefellene når hun flyttet til andre land, hvor hun ikke var yrkesaktiv.

De andre informantene forteller også historie om forventninger om å oppleve nye kulturer, men også om varierende grad av samhandling med lokale. For eksempel så har Emma og Cecilie opplevde dette ulikt i samme land. Emma sier at av de landene hun har vært i, var dette landet i Midtøsten det stedet hun hadde mest kontakt med lokale, mens Cecilie sier hun hadde svært lite kontakt med lokale der. Cecilie har som Dagny, en opplevelse av at det er vanskelig å komme i kontakt med lokalbefolkningen. Og hun mener at jo mer fremmed kulturen er for oss, jo vanskeligere er det å bli kjent og delta i det lokale miljøet." *Det er som to forskjellige verdener å være i vestlige og ikke vestlige land. I de ikke vestlige landene er expatmiljøet mye mer samlende".* Anne forteller at hun opplevde at det var lettere å bli en del av lokalmiljøet i Afrika enn i USA, så hennes opplevelse av vestlige og ikke vestlige land er litt forskjellig fra Cecilies. Anne sier at i USA var folk hyggelige og imøtekommende, men litt overfladiske. De ble aldri bedt hjem til amerikanere. I Afrika derimot, opplevde hun en svært levende kultur med stor vennlighet:

Vi opplevde stor hjertevarme på samme tid som det selvsagt var mye kriminalitet og korrupsjon. På mange måter følte vi at vi kom nær folkelivet i Afrika. Folk var rause og bød på seg selv. Min manns lokale kollegaer inviterte oss hjem til seg og ville vi skulle møte familier og naboer.

Det kan se ut til at det er enklere å komme i kontakt med andre utestasjonerte når du kommer til et nytt sted. Cecilie har erfaring med at firmaet organiserer nettverk for de medfølgende ektefellene. Det arrangeres for eksempel "morning coffee" regelmessig, hvor du kan komme og få hjelp og råd om ulike praktiske ting og treffe andre i samme situasjon. Emma har reist ut for det samme firmaet som Cecilie og har også benyttet seg av disse nettverkene de ulike stedene. Dagny har oppsøkt sjømannskirkene de ulike stedene for hjelp og råd i oppstarten, og da hun bodde i et land i sentral- Europa forteller hun at skolen ble en slik møteplass. I USA er det organiserte lunsjklubber som nyankomne blir knyttet opp mot. På den måten kommer du i kontakt med de lokale miljøene for utestasjonerte, både rent norske miljøer og internasjonale miljøer. Cecilie forteller om sin erfaring fra Midtøsten:

Miljøet blant de utestasjonerte var veldig samlende. Vi bodde i samme område og hadde unger på samme skole og alt skjedde innen dette konsentrerte området. De stedene du gikk, enten det var på sportsaktiviteter for ungene eller på shopping og lunsjer, traff du andre fra samme miljø. Vi hadde behov for hverandre og tok vare på hverandre.

Selv om historiene er litt ulike med hensyn til i hvilken grad informantene deltar i lokalmiljøet i landet de flytter til, forteller de om mye omgang med andre utestasjonerte. Dette samsvarer med tidligere forskning (Cohen, 1977). Av utvalget i denne undersøkelsen er det særlig en som har til dels god erfaring med å bli integrert i nærmiljøet i noen av landene. Det kan synes som om det har vært et resultat av en veldig bevisst vilje til å bli kjent med språk og kultur og unngå miljøene med andre utestasjonerte, og kanskje kan hennes første erfaring som yrkesaktiv i et fremmed land ha spilt inn. Slikt sett kan en da kanskje si at det har mer med hennes personlige utgangspunkt, enn det har med ulikheter i den fremmede kulturen å gjøre.

Informantene beskriver sub – systemer blant de utestasjonerte, hvor det er stor grad av felleskap og hvor mye av aktivitetene for hele familiene foregår. Det kan tolkes på den måten at det er bekvemt og greit å henvende seg til disse etablerte systemene hvor en vet at en blir tatt godt i mot og hjulpet når en kommer ny til en ukjent kultur og ikke kjenner noen. Lauring og Nielsens (2009) undersøkelse blant dansker i Saudi Arabia beskriver den samme mekanismen. Men det er et poeng, som også forskerne i de tidligere studiene viser til, at en på en måte blir ”slukt” av sub -systemet og da kan det være vanskelig å bryte ut. Du får dekket mange av dine behov i dette systemet. Det er ofte veldig sosialt og det er alltid noen som tar initiativ til nye aktiviteter, så en har på en måte ikke behov for eller tid til å utforske samfunnet rundt. På den måten blir du avskjermet fra samfunnet i vertslandet. Denne mekanismen er nok ukjent for de fleste når de reiser ut for første gang. Det kan derfor være at forventningen om å delta i et nytt lokalt miljø, som det ser ut til at noen har før de reiste ut, ikke blir fulgt opp. Senere når de flytter til et annet sted, har de denne erfaringen med seg og det kan dermed være lett å oppsøke de kjente miljøene igjen. Et annet fenomen som informantene beskriver er en opplevelse av ulikheter i kulturene med hensyn til hvordan de møter fremmede. Fra vår egen

debatt om innvandring til Norge har vi hørt at utlendinger betrakter oss nordmenn som litt reserverte og vanskelige å komme inn på, og det kan se ut til at det samme kan gjelde for andre kulturer også.

I denne studien framkommer det at det ikke nødvendigvis er grad av ulikhet mellom egen og vertslandets kultur som er avgjørende for i hvor stor grad utestasjonerte deltar i nye lokale kulturer, men at flere forhold kan spille inn. Organiserte sub - kulturer blir viktige, fordi de lett fanger opp de nyankomne. Hvis en vil bli kjent med og integrert i lokale miljøer i vertslandet, må en bevisst holde seg litt utenfor disse. Da vil personlige egenskaper og erfaringer hos de utestasjonerte, slik Selmer (2006) sier, kanskje i kombinasjon med egenskaper i vertskulturen, være viktige faktorer som vil påvirke i hvilken grad en blir deltager i de lokale miljøene i vertslandet. For å få en bedre forståelse av hvordan påvirkningen skjer, vil det personlige møtet med andre lands alkoholkulturer bli utforsket.

4.2 Fortellingen om vertslandets alkoholkultur i et tilskuerperspektiv

”Sør- Amerikanere trenger ikke alkohol for å danse og feste” Dette utsagnet fra en av informantene forteller om en svært forskjellig kultur fra det vi er vant med. I dette kapitlet fokuseres det på fortellinger fra erfaringer i møte alkoholkulturen i mange forskjellige land, både i Europa, Midtøsten, Sør- og Nord Amerika. Analysen og tolkningen fokuserer på hvordan informantene forstår og forholder seg til den lokale alkoholkulturen, for å danne en forståelse for i hvilken grad dette kan påvirke deres alkoholbruk.

Berit forteller:

Oppholdet Sør- Amerika var veldig positivt med hensyn til alkoholbruk. Vi opplevde et veldig folkeliv og mye fest, gjerne til langt på natt men uten store mengder alkohol. Sør- Amerikanerne drikker seg ikke fulle. Min opplevelse var at de syntes det var litt ”talentløst” å drikke seg full. Jeg kan ikke huske å ha sett en eneste full mann eller dame

der. Mange drikker ikke i det hele tatt. De trenger ikke alkohol for å danse og feste. Også blant ungdom var det lite alkoholbruk.

Emma forteller:

Amerikanere jeg har møtt har hatt et moderat alkoholforbruk. I USA var en jo så avhengig av bil, men det var ikke grunn til å la være å drikke. De aller fleste drakk et glass vin eller to, eller et par tre øl og kjørte hjem. Alle steder du var både på restauranter og fester, kjørte folk hjem etterpå. Tilgjengeligheten til alkohol var svært stor, men jeg så allikevel ikke berusede amerikanere. Jeg har faktisk heller opplevde flere ganger i sosiale settinger med amerikanere at de nesten blir litt sjokkert og litt pinlig berørt, hvis noen blir fulle og det blir snakket om i ettertid at de synes det unødvendig.

Dagny forteller:

I Midtøsten var det jo et system med lisens for ikke muslimer som ville kjøpe alkohol til eget forbruk. Da må du handle på et slags vinmonopol og lisensen begrenser hvor mye du får kjøpe. Det går på inntekt og størrelse på husholdning. Det finnes også et illegalt marked for omsetning av alkohol. På disse ulovelige utsalgene kan du få kjøpt uten lisens og der handler også muslimer. Det er jo både praktiserende og ikke- praktiserende muslimer og noen ikke- praktiserende drikker litt alkohol. Hvis du har gjester som er arabere så prøver du kanskje å kartlegge på forhånd om de drikker alkohol eller ikke, men ellers så må du jo bare spørre. Vi hadde besøk av en persisk familie en gang og da var jeg litt usikker, hvordan gjør vi dette? Og da bare spurte jeg” hvordan er det, tar du en øl eller vil du ha alkoholfritt?” Jo mindre problem du gjør ut av det jo lettere blir det å forholde seg til. Men en må jo være litt forsiktig med enkelte ting. Du gir ikke en vinflaske i vertinnegave hvis du blir bedt ut til en arabisk familie. Da vi bodde i Midtøsten kom firmajulegaven et år som en karaffel og to snapseglass. Det ble jo helt feil for å si det sånn.

Emma forteller:

I Øst- Europa var alkoholen veldig synlig og lett tilgjengelig. F.eks. skulle en alltid feire en inngått avtale. Vi var en gang hos en kunstner og kjøpte et maleri og da måtte vi "seal the deal" og da var det fram med vodkaen. Sånn kunne det være i butikker også. De brukte jo vodka mye på samme måte som vi bruker akevitten, ublandet i "shotglass" og til en del typer mat. Hvis vi var ute på restaurant og skulle ha det "the lokal way", så var det på den måten. Du kan si at det ble en del feiltrinn med det før du lærte deg til å ta litt vann i de små glassene. Men de kunne også drikke vodka uten mat. På nesten alle gatehjørnene i byene var det sånne utsalg, små kiosker, som solgte "yoghurt beger" med vodka. Vi hadde nok inntrykk av, gjennom de lokale vi snakket med, at de drakk en del og ganske ofte, men det var ikke kultur for å drikke aleine. De var veldig raske med å dra fram flaska i møte med andre, og enhver anledning var en god anledning. Det var en del synlig beruselse.

Uanhengig av i hvor stor grad de utestasjonerte er en del av kulturen i sitt vertsland, opplever de landets alkoholkultur og må forhold seg til denne i mange sammenhenger. Informantene beskriver kulturer som til dels er svært forskjellige fra norsk drikke kultur. Hvis vi ser på Dagnys fortelling fra Midtøsten så er den muslimske kulturen veldig annerledes. Bruk av alkohol er i følge Koranen og Profeten Mohammed (VIKS, 2011), strengt forbudt for muslimer. Alkohol blir sett på som et onde og enhver form for beruselse er forbudt. Allikevel opplever de utestasjonerte i muslimske land at ikke alle muslimer følger dette like strengt. Emma forteller om alkoholserving på restauranter:

Du fikk ikke kjøpe alkohol på alle restauranter. Jeg vet ikke helt om de måtte ha bevilling for å kunne servere, men det var i alle fall noen som hadde og noen som ikke hadde. Det kan også være fordi eierne ikke ville servere alkohol pga. sin trosoppfatning. Der det var alkoholserving var det ulovelig å selge og servere alkohol til muslimer. Jeg opplevde allikevel at muslimer kjøpte og drakk alkohol, så det var litt dobbeltmoral. I et tilfelle opplevd jeg at en lokal maktpersoner som ble nektet servering, hevnet seg med å få servitøren oppsagt. Dette var et problem for servitører, for valgte de å servere alkohol til

disse personene og det ble kjent, kunne de også bli oppsagt fordi det var ulovelig å selge alkohol til muslimer.

Emma opplever altså at det er en dobbeltmoral i noen muslimske land. Cecilie forteller fra sitt opphold i Midtøsten at de ikke søkte om lisens, så de kjøpte ikke alkohol til privat forbruk. De drakk kun hvis de spiste på restauranter der de solgte alkohol eller hvis de fikk servert hos andre. Hun sier:

Det gikk mye på fruktjuice. For meg ble det veldig mye mangojuice. Vi synes jo det var litt rart og uvant til å begynne med. Du savner gjerne et glass vin til maten noen ganger, men det blir jo en vane.

Informantene sier at beruselse og drikking var lite synlig i samfunnet, men ellers så opplever de at det ikke var så veldig forskjellig fra Norge. Emma sier det på denne måten:

Vi måtte jo på spesielle utsalg for å kjøpe vin og øl. For oss nordmenn var ikke det noen stor greie. Vi er jo vant med at vi må på Vinmonopolet for å kjøpe det meste av alkoholholdige drikker, så jeg syntes i grunnen det var nokså likt hjemme.

Berit forteller om sine erfaringer i en Sør - Amerikanske kultur, som på mange måter er svært ulik den muslimske kulturen, men hvor hun også opplever begrenset bruk av alkohol. Her ser det ikke ut til å være religiøse grunner som begrenser tilgang og regulerer, men at det heller er kulturelt betinget. Nordmenn assosierer alkohol med fest og moro. Det må liksom til for å få opp stemningen. For oss kan det være vanskelig å forstå at det faktisk ikke brukes mye alkohol, når vi betrakter folkelivet for eksempel i forbindelse med karnevalsfeiring. Men hun opplever dette helt klart som positivt og uproblematisk å forholde seg til.

Alle informantene har bodd i USA og de formidler det samme inntrykket av at amerikanere bruker alkohol hyppig, men i moderate mengder. Cecilie sier det sånn: *"Amerikanerne holder seg mye mer på matta slik jeg ser det. De fester ikke sånn som vi gjør i Norge"* Emma forteller at hun ikke har opplevd å se fulle amerikanere og i forbindelser der noen har drukket for mye, for eksempel nordmenn, så blir de ille berørt og synes det er ubehagelig. I samhandling med amerikanere forteller informantene at de bruker alkohol mye på samme måte, de drikker

hyppig men behersket. Det er også et poeng at alle informantene har erfaring fra en by i USA med store avstander og lite utbygd kollektivtrafikk. Alle er derfor svært avhengige av å bruke egen bil som framkomstmiddel, og da er det nødvendig å være måteholden med alkohol. Ingen kjører hvis de er synlig beruset, men "alle" kjører etter inntak av alkohol.

Noen av informantene har erfaring fra ulike Europeiske land, både fra Storbritannia, Sentral Europa og Øst-Europa. I Storbritannia og Sentral- Europa opplever de at mye av drikkemønsteret er likt som det de er vant med. Alkoholen har en sosial mening i ulike sammenhenger. Folk drikker sammen med andre. I Storbritannia er dette sosiale representert med pub – kulturen. En liknende kultur kan det se ut til at det er i Sentral- Europa. Dagny forteller at der hun bodde var det en øl – kultur, og de hadde sosiale samlinger på puben. I Øst-Europa forteller Emma om litt annerledes skikker. Hun sier at er snare til å finne fram vodkaen i alle sosiale anledninger og drikkingen er synlig alle steder i samfunnet. Hun sammenlikner bruk av Vodka med bruk av Akevitten i Norge, men bruken er mye mer utstrakt.

De utestasjonerte i denne studien opplever at alkoholen har en helt annen betydning mange steder enn de er vant med, men allikevel kan reguleringer som egentlig har svært ulik forankring, oppleves likt. Forbudet for muslimer kan kanskje forklares ut fra en normteoretisk tankegang, hvor den normative orden skal bringe individet under sosial kontroll (Habermas, 1987) og hvor det er et slags dynamisk samspill mellom normer og atferd (Room, 1976). Islamske lover, både når det gjelder tilsløring av kvinner og andre strenge forbud, kan kanskje forstås ut fra et slikt perspektiv. I Norge har reguleringene en folkehelseforankring (Sagvaag, 2007), men for deltakere i denne studien sammenliknes reguleringene og oppleves på mange måter veldig likt og dermed uproblematisk å forholde seg til. Alkoholen oppleves om et "onde" i muslimsk kultur, men landene har ulik praksis når det gjelder hvor strengt dette blir praktisert. I Midtøsten blir det kanskje sett på som et "nødvendig onde", fordi de ønsker tilstedeværelse av utenlandske selskaper og de satser på turisme. Derfor legger de til rette for at ikke-muslimer kan kjøpe alkohol. Andre muslimske land kan ha strengere praksiser, men ingen av informantene i denne studien har erfaring fra slike land. Denne litt liberale praksisen i noen muslimske land oppleves av informanter som dobbeltmoral. Sulkunen (2002) beskriver hvordan

forholdet til alkoholbruk i en kultur uttrykker kulturens verdier. Sett ut fra en slik forståelse kan en kanskje si at de materielle verdiene er viktigere enn de religiøse verdiene, når de har en slik dobbel holdning til alkoholbruk.

I flere av landene erfarer informantene at tilgjengeligheten er stor og reguleringene er færre enn i Norge, men allikevel opplever de at alkohol blir brukt i moderate mengder. Kanskje ofte, men kun et glass eller to. Synlig beruselse er nesten fraværende og blir sett på som unødvendig og ubehagelig. Dette kan være en måte å bruke alkohol på som mennesker i disse landene blir sosialisert inn i, slik for eksempel Mac Andrew og Edgerton (1969) beskriver det. Måten alkohol blir brukt og meningen med alkohol i land med stor tilgjengelighet, lite regulering og moderat bruk alkohol, vil også kunne være et uttrykk for verdier og relasjoner i samfunnet. Det kan tyde på at bruken for eksempel i den amerikanske middelklassen, som kanskje er den gruppen utestasjonerte nordmenn oftest møter, på mange måter kan forstås slik vi forstår bruken i norsk kultur, men der beruselsen er mindre akseptert. Du krysser en grense for det kulturelt normale slik Sulkunen (2002) beskriver, men i motsetning til hva vi kan si om skandinavisk kultur, er ikke beruselsen på samme måte en akseptert oppførsel. I lys av Sulkunens (2002) teori kan en kanskje si at det gjenspeiler verdiene i det amerikanske samfunnet, der det ubehagelige skal unngås, og der skjønnhet og en fin fasade er viktig. I Sør- Amerika er det interessant å prøve å forstå hvorfor alkohol har så ulik betydning i forhold til en norsk kontekst. De har tydeligvis ikke behov verken for den farmakologiske eller den forventede effekten slik vi trenger den i festlige sammenhenger for å oppnå eufori og redusere hemninger. En kan kanskje tenke seg at dette har sammenheng med en kultur der følelsesuttrykk er mer akseptert enn i vår kultur. I den grad informantene deltar i sosiale sammenhenger i disse landene ser det ut til at de også reduserer sitt alkoholinntak, og de gir uttrykk for at de opplever det positivt og behagelig at det ikke blir drukket så mye.

Flere av de Europeiske landene har slik en kan tolke informantene, mye til felles med den norske alkoholkulturen. Det kan se ut til at beruselsen er mer framtrædende i disse kulturene og kanskje spesielt i Øst-Europa og til dels i Storbritannia. Alkoholen er veldig synlig i samfunnet og hvis de utestasjonerte deltar i lokale settinger, så ser det ut til at de gjør som de lokale for å

være høflige og respektfulle, men at de lærer seg metoder å modere bruken hvis de synes det blir for mye, slik for eksempel Emma beskriver det med vodkaen "the lokal way" i Øst-Europa.

Hvis en ser det ut fra tolkningen i kapittel 4.1, så vil en kunne si at informantene i studien i liten grad har sosial omgang med lokale miljøer i vertslandene. De møter allikevel alkoholkulturen i mange forskjellige situasjoner i det offentlige rom og i form av lover og regler som de må forholde seg til, slik vi ser beskrevet over. I stor grad er disse opplevelsene positive, og det er enkelt å forholde seg til lokale lover og regler. Det kan se ut som om de tilpasser seg situasjonene og følger den lokale skikken i de tilfellene de samhandler med folk fra vertslandet. I flere land som en kanskje ville tro opplevdes veldig forskjellig fra Norge, som for eksempel noen muslimske land, opplever de at tilgjengelighet og reguleringer er nokså likt det vi er vant med. Hvordan påvirker så deltagelse i og møte med andre kulturer alkoholbruk i miljøet blant de utstasjonerte?

4.3 Fortellingen om internasjonalt måtehold og norsk festing

"Hu, hei hvor det går, skål!" Slik beskriver en av informantene kulturen blant de utestasjonerte i et av landene hun har bodd. Dette er ikke en typisk beskrivelse av disse miljøene, for andre informanter snakker om "dannet" bruk. En kan derfor si at de har til dels ulike erfaringer. Kapitlet tar for seg møtet med alkoholbruk både i mer internasjonale miljøer og i rent norske miljøer, hvordan informantene forstår og forholder seg til bruken. Under intervjuene kom nordmenns holdning til alkohol og bilkjøring under utestasjonering stadig opp som tema, det blir derfor sett på spesielt i dette kapitlet, for å utforske hvordan en kan forstå denne praksisen.

Anne forteller om internasjonal kultur:

I Afrika var det et veldig tett expatmiljø. Det gikk på det å støtte hverandre. Vi møttes ofte og fant anledninger til å være sammen med folk fra andre firma og ektefellene deres. Det var nesten sånn at det er litt vanskelig for meg nå å skille på hva som var

representasjon og hva som bare var sosiale samlinger med andre expats. Det var alltid mye alkohol. Jeg vil vel karakterisere expatmiljøet i Afrika som litt "rølpete". Alkoholen hadde den funksjonen at folk løsnet litt på snippen og kom lettere i prat med andre. Kunne uttrykke gleder og sorger og det kunne jo gjøre godt i mange situasjoner. Det kunne oppleves stressende å bo i Afrika. Sikkerheten kunne være veldig opp og ned. Alkoholen ble dermed et påskudd til å slappe av, glemme det utenfor og ha litt moro. Samtidig var nå det en balanse, for du kunne utsette deg selv for farlige situasjoner hvis du beveget deg ute litt for påseilet. Jeg har hørt historier om folk som var på feil plass til feil tid og som ikke hadde helt kontroll. Da var det jammen godt at vi hadde lokale sjåførere som kunne ordne opp. En annen risiko kunne være at du under påvirkning av alkohol ble litt uforsiktig med f.eks. malaria og mygg. Festen forgikk ofte i en hage rundt et svømmebasseng og da måtte du være dekket med løse, lange klær og godt sprayet. Jeg hørte flere ganger noen som ble litt tøffe etter noen glass og mente de ikke trengte å bry seg om det. Mange fikk Malaria der nede. I Afrika var det hvert år spennende å se om vi ble invitert til det store Skotske ballet. Det var den store happeningen i expatmiljøet og veldig morsomt. Det var mye dansing og noen møttes på forhånd og øvde på de skotske dansene. Kvelden begynte veldig stilig med festmiddag rundt et flott dekket bord og vi var kledd i ballkjoler og smoking. Skottene er nå veldig flinke til å drikke Wiskey, så etter hvert som de havnet ned i flaska så ble det mer og mer utagerende. Folk gikk ikke akkurat like fint ut av det lokalet som de kom. Jeg synes nok det var litt forskjell på expatkulturen i Afrika og Asia. Det var mer dannet bruk av alkohol i Asia. Når jeg tenker på det nå så var det kanskje fordi de i Afrika var veldig preget av britisk kultur, mye mer enn i Asia der den kinesiske kulturen var mer fremtredende. Vi så mye rart blant "expats" i Afrika når det gjaldt alkoholbruk, både innenfor og utenfor "compounden" vi bodde. Jeg observerte folk som hadde tydelige problemer med alkohol, expatdamer. Det kom nært på i Afrika og du ble nødt til å tenke igjennom ditt eget bruk.

Emma forteller om internasjonal kultur:

Innenfor expatmiljøet er det mange nasjonaliteter, men i de fire landene jeg har bodd så opplever jeg expatkulturen nokså lik. Dette gjelder også alkoholbruken. Det blir liksom som en egne kultur, upåvirket av hvilket land du bor i. For alkoholkulturen i vertslandene opplevde vi jo veldig forskjellig. Det som er typisk er at når vi hjemme i Norge ville ha satt på kaffen når noen stakk innom, så ble den byttet ut med en drink eller en øl i expatmiljøet. Alkohol var heller ikke noe som var spesielt knyttet til helg. Vi kunne like godt møtes en torsdag til middag og da var det en drink når du kom, vin til maten og kaffe avec. Det ble på en måte litt mer kultivert drikking. Klart at det noen ganger kunne bli litt lystig, men jeg opplevde ikke den ravende fyllefesten som vi noen ganger opplever hjemme. Det var mye tradisjonelle fester i expatmiljøet. Landet i Midtøsten som hadde vært britisk, var preget av Engelske tradisjoner, med "Queens ball, " St. Andrews ball", " ørken ball" og hva de nå het alle sammen. Det var sånn store fester som alle var med på og det var full oppdressing i ballkjoler og smoking. Dette var store årlige begivenheter og det var selvsagt mye alkohol. Jeg opplevde det stort sett som kultivert drikking. Det kunne jo være at noen ble litt mer beruset utover kvelden. Engelskmenn og skotter er jo glad i Wiskey. Det var spesielt mennene. Jeg så ikke at kvinene tok det ut som sånn som mennene. Alle steder var det mye sosiale jentegreier. Det var både lunsjer og middager. Det var helt vanlig at det ble drukket vin til lunsj. Jeg var selv forsiktig med det, men jeg tok et glass av og til. Det var helt greit å ikke drikke vin. Det opplevdes aldri som noe press. Noen få av damene hadde litt problemer, og for de ble det alltid for mye enten det var til lunsj eller middag. Jeg tror de hadde litt problemer før de kom.

Anne og Emma har litt ulik erfaring med alkoholkulturen i det internasjonale miljøet blant de utestasjonerte. Emma sier at hun opplever kulturen i de ulike landene hun har vært som ganske lik. Det kan være mange forskjellige nasjonaliteter i de ulike landene, men hun synes omgangsformer og alkoholbruk er lik fra land til land. Cecilie og Berit har samme opplevelse som Emma. De sier at det brukes alltid alkohol, men det foregår nesten alltid i ordna former. Anne har opplevd større ulikheter innen denne kulturen i de landene hun har vært. Det er

spesielt kulturen i Afrika som skiller seg ut. Hun beskriver den som tett og "rølpete" med stort forbruk av alkohol, hvor festene og alkoholbruken blir sett på som et slags "friminutt" og en hjelp til å bli kjent og få luftet litt frustrasjoner. Hennes erfaring fra de andre landene er mer lik Emmas og Cecilies. I Afrika ser det ut til at omgangsformen var den samme som i de andre landene. Det er ofte at alkoholbruken skjer i forbindelse med mat, men anledningene er hyppigere og konsumet større.

For å forstå dette kunne det være nærliggende å forklare alkoholbruken i disse miljøene ut fra en funksjonell forklaring, der fokuset er på sosial kontekst og individets behov og motiver. Eksempel på dette er Mac Andrew og Edgertons (1969) forklaring om lært atferd. Det framstår som om Emma og Cecilie opplever det slik, det blir på en måte et mønster som de føler seg sosialisert inn i. Hvis en ser på fortellingen over fra Afrika, så forklarer Anne bruken av alkoholen i miljøet der på en mer funksjonalistisk måte, slik blant andre Bacon (1945, 1962) har gjort det når han hevder at drikkingen støtter den sosiale integreringen. For å klare å tilpasse seg en slik tilværelse som en opplever i noen av de afrikanske oljelandene, så er det behov for en "flukt", noe alkoholen kan gi med sin ruseffekt. I de to ulike fortellingene fra miljøet blant de utestasjonerte vil en kanskje kunne forstå alkoholbruken som en mellomting mellom disse to forklaringene, der den ene har fokus på en lært, kulturell bruk og den andre har fokus på flukten i rusen, som kanskje er en mer norsk forventning til rusen. Alkoholen blir i dette miljøet de fleste stedene ofte brukt i sosiale samlinger rundt et måltid etter et tradisjonelt mønster fra borgerskapet i Europa og representerer klare middelklasseverdier (Horverak og Bye, 2007). Bruken er ikke spesielt knyttet til helg, de kan like gjerne ha en middag en torsdag med drinker og vin. Større fester er alltid med smoking og lange kjoler og innbefatter et lengre måltid med dans etterpå. Ved uformelle besøk hjemme tilbys en drink eller en øl, ikke kaffe slik det er vanlig i Norge. Det kan tolkes som om dette mønsteret, som blir beskrevet som nokså likt fra land til land, er med på å definere gruppen og skape en tilhørighet. Sulkunen (2002) sier at det gir oss forestillinger om oss og de. Lalander (1998) mener at mønsteret tar avstand fra arbeiderklassens måte å drikke på og signaliserer egen stil.

Selv om mønsteret beskrives som nokså likt i miljøet i de ulike landene, kan det kan se ut som om mengden som blir konsumert, og i hvor stor grad beruselse er akseptert, kan variere. Det kan være nærliggende å tolke dette ut fra en forståelse av at den dominerende nasjonaliteten i gruppen vil prege hvordan alkoholen blir brukt i de ulike stedene. For eksempel sier Anne at det var mer dannet bruk av alkohol i Asia enn i Afrika, og hun sier at selv om miljøene begge steder er preget av britisk kultur så opplevde hun at den kinesiske kulturen var mer framtrædende i Asia, noe som modererte alkoholbruken. På samme måte kan en tenke seg at dersom miljøet et sted har mange utestasjonerte fra USA, så vil en se en mer behersket bruk av alkohol med mindre synlig beruselse, fordi den kulturen i mindre grad akseptere at grensen for det kulturelt normale krysses, slik Sulkunen (2002) beskriver. Om de rene norske miljøene blant utestasjonerte fortelles det litt andre historier.

Cecilie forteller om norsk kultur:

Jeg synes det er stor forskjell på alkoholbruken om vi er i norske expatmiljøer eller om vi er i internasjonale expatmiljøer. Det foregår mye sosialt i disse miljøene og det er alltid alkohol, men internasjonale expats fester ikke sånn som nordmenn. De har litt mer avslappa forhold til alkohol. Når jeg er på norske damefester her, så skal vi alltid skåle litt og det er mye mer fokus på alkoholen og mer drikking.

Dagny forteller om norsk kultur:

Jeg kjenner jo best til det norske expatmiljøet, for vi har helst menget oss med nordmenn. I Midtøsten hadde vi små barn og var mye sammen med andre småbarnsfamilier. Det var ikke så mye drikking da. Men slik jeg har opplevd expatkulturen de ulike stedene, så vil jeg si at den var nokså lik. Det blir brukt en god del alkohol. Nordmenn fester på en annen måte enn andre expats. I internasjonale expatmiljøer står folk og går rundt omkring i lokalet når det er fest, mens nordmenn sitter og drikker. De merker ikke at de har drukket før de reiser seg og da har de ofte drukket for mye. I Asia var det en del norske damer som drakk vin til lunsjer. Torsdager møttes mange i byen mens ungene var på norskskolen. De tok seg alltid et glass eller to

mens de ventet. Der var også et større miljø med voksne damer uten barn. De spilte mye golf og hadde lunsj sammen etterpå og da drakk de som regel vin. I Midtøsten møttes en del voksne damer på shoppingsenteret til lunsj og da var det alltid vin og røyk. Når jeg tenker på det nå så tror jeg faktisk at det er litt typisk de stedene jeg har vært, at damene som var ute med sine menn etter at ungene var voksne, hadde et ganske høyt alkoholforbruk. I Asia var det norsk lutefiskmiddag en gang i året. Da vi flyttet dit var det kun for menn, men den nye kvinnelige ambassadøren begynte å arrangere for damene og. Mannfolka sin lutefiskkveld var veldig "rølp". De delte ut "Bøtteprisen" for den som hadde blitt mest "dritings" i fjor. Dagen etter var det julebasar på sjømannskirka og da så du mange slitne mannfolk. De fikk solgt mye den dagen kan du si, for det var mange som var ganske rause dagen der på. Vi hadde noen damemiddager i Asia og i Midtøsten, og pub kvelder i Europa når jeg tenker meg om. Damemiddagene i startet alltid med en aktivitet som magedans eller skøyting før vi spiste. Det var alltid gøy, men det var ikke noen fyllefest.

Cecilie konstaterer innledningsvis at internasjonale "expats" ikke i fester slik som nordmenn gjør. Hun opplever en stor forskjell i bruken både i mengde og stil. Dagny sier det samme, at nordmenn fester på en annen måte enn andre "expats". Hun har observert at i internasjonale miljøer står og går folk rundt med et glass i hånda, mens i norske miljøer sitter vi ned og drikker. Hennes teori er at dette gjør noe med mengden du drikker, fordi du merker virkningen av alkoholen tidligere når du står og går rundt og derfor begrenser du deg. Berit bodde ikke i den byen i Asia som det største norske miljøet var, men hun sier at de var der på besøk noen ganger på et mer typisk utestasjoningssted og fikk litt inntrykk av hvordan alkoholbruken var der: *"Jeg har en mistanke om at det var et ganske høyt forbruke blant de norske generelt. De hadde god råd og god tid, så det var lett å ta seg et glass eller to."*

Hvis vi ser på fortellingene om de norske lutefiskaftenene i ulike land, så hører vi den samme historien. Her er det en skikkelig norsk fest, hvor det er helt akseptert at folk blir fulle. Emma sier følgende: *"de norske lutefiskaftenene er beryktet i "expatmiljøet", de utviklet seg gjerne til å bli gedigne fyllefester"*. I Asia ser vi av det Dagny forteller, at den som ble mest full på

lutefiskaftenen ble premiert med "Bøtteprisen", og at sjømannskirka utnytter fenomenet ved å legge julebasaren til dagen etter lutefiskmiddagen for da sitter pengene løst hos mannfolk i bakrus. Anne forteller følgende fra et norsk miljø:

Blant mennene syntes jeg at jeg så en god del som drakk litt jevnlig i ukedagene og samtidig kunne feste en del i helgene. De hadde både den kontinentale og den norske og da kunne det bli vel mye. Lutfiskmiddagen for mennene var beryktet og min mann sa faktisk nei takk til den, for den utartet seg til å bli en sånn gedigen fyllefest.

Noen av informantene forteller også om at klima og en opplevelse av ferie spiller inn på alkoholkonsumet. De oppfatter situasjonen slik personen i sitatet i starten formidler. Emma sier følgende:

Jeg opplever at vi drakk mer ute enn vi gjør hjemme. Ikke daglig, men veldig ofte i løpet av uken. I de varme landene var det veldig lett å sette seg ut med en drink eller en øl. Vi røykte begge to den gangen, så da satte vi oss ut når ungene hadde lagt seg om kvelden og da hadde vi alltid en pils eller en gin/tonic. I Midtøsten dro vi ofte flere familier sammen på stranden og da hadde vi alltid pils i cooleren. Jeg gjør aldri det på Solastranden. Det er noe med varmen og oss nordmenn. Vi får litt feriefølelse og da er det helt akseptert at du drikker alkohol.

Mange av stedene de norske utestasjonerte reiser til har større ansamlinger av nordmenn. Noen firma har mange norske på samme sted og de vil ofte kjenne hverandre gjennom jobben. Men nordmenn finner hverandre også gjennom andre mer eller mindre organiserte grupper med nasjonale interesser, som for eksempel Sjømannskirken, ambassader og konsulater og mer uformelle organisasjoner, og i følge informantene skjer mye av den sosiale samhandlingen i rent norske miljøer. Dette har også tidligere forskning påvist (Cohen, 1977). Det kan synes som om det norske drikkemønsteret (jmf. Horverak og Bye, 2007) er framtrædende i de norske miljøene i utlandet. Og en kan kanskje si at de er med på å gi de utestasjonerte tilhørighet, på samme måte som en kan forstå mønsteret i det internasjonale miljøet. Det gir oss forestillinger om "oss" og "de" (Sulkunen, 2002). Nordmenn i utlandet har felles kulturbakgrunn og en felles opplevelse av å være borte fra det kjente og fra familie og venner, og de skal finne seg til rette i

nye omgivelser. Samhandling med andre i samme situasjon, som forstår ting på samme måte, kan være til støtte og hjelp og det vil da lett utvikle seg rent nasjonale fellesskap. Vi ser at disse gruppene på mange måter har samme funksjon som det Lauring og Nielsen (2009) finner i sin undersøkelse. Det norske blir dyrket i disse miljøene, og det kan kanskje til og med være med på å forsterke spesielle kulturelle særpreg og mønstre. Hvis vi tar lutefiskaftenene som eksempel, så kan en si at dette er med på å bekrefte det nasjonale. Her fungerer både maten og drikkemønsteret som en markering på en nasjonal grense, og det blir på en måte understreket ved at deltakerne gjør ennå mer ut av det enn de kanskje ville gjort hjemme.

I disse norske miljøene ser det ut til at mange ulike aspekter av livet blir integrert til en helhet. Ofte vil de norske utestasjonerte ikke bare ha det nasjonale felles, men de har lik klassebakgrunn, de har mange ganger felles arbeidsgiver eller arbeider innen samme bransje og familiesituasjonen er noenlunde lik. Dette gir felles mening og hjelper folk å forstå hverandre, fungere sammen og vedlikeholde miljøet, slik Sulkunen m.fl. (1997) beskriver miljøet rundt den urbane puben. Innefor en slik gruppe vil også alkoholbruken bli en del av helheten og drikkemønsteret blir en del av den felles forståelsen.

Informantene opplever at forhold som tilgjengelighet, økonomi og anledning påvirker alkoholkonsumet. Mange steder er tilgangen til alkohol bedre enn i Norge. Du får kanskje kjøpt vin og øl både på matbutikken og på bensinstasjonen, og det er mye billigere enn vi er vant med. Utestasjonerte har også ofte gode økonomiske betingelser og de går oftere på restaurant og spiser. Å spise ute assosieres med fest og noe utenom det vanlige for en nordmann og det er legitimt å drikke alkohol. I varme land snakker informantene om en slags ferie og "Syden" følelse og da er det leskende med en kjølig drink eller en øl, og det er helt akseptert. Det er spesielt ektefellene som ikke er yrkesaktive som opplever det slik, men også den som er i jobb kan få en følelse av fritid og ferie en varm kveld og blir da lettere fristet til å ta en kald drink eller en øl. Nordmenn assosierer sol og varme med ferie, og i ferien er det legitimt å drikke mer enn i hverdagen. Dette er et eksempel på Sulkunens (2002) beskrivelse av alkoholens symbolske funksjon. Samtidig som vi tydelig ser et uttrykk for det norske drikkemønsteret, hvor drikking av alkohol forbindes med fritid og fest (Horverak og Bye, 2007). Ved at nordmenn i stor

grad ser ut til å ta med seg sine vaner fra Norge, så kunne en kanskje forutsette at de ville være konsekvente og ta avstand fra bilkjøring i forbindelse med alkoholbruk, men det ser ikke ut til å være tilfelle.

Dagny forteller om alkohol og bilkjøring:

Den store forskjellen fra Norge er at nordmenn i utlandet kjører med alkohol. De begrenser seg kanskje litt, tar ikke konjakken, men de kjører på 3-4 glass vin. Jeg skjønner ikke at de tar den sjansen. Mange overlater ungene til en lokal barnepike og så drar de ut på fest og kjører bil hjem. Tenk hvis det skulle skje noe, at de blir skadet eller i verste fall drept. Så sitter ungene der i et fremmed land uten familie rundt seg. Ikke det, det kan jo alltid skje en ulykke, men jeg synes det er en unødvendig sjanse å ta. Noen ganger har de med seg ungene ut på ulike sosiale arrangementer der det blir drukket alkohol og så kjører de hjem. Tenk for et dårlig eksempel de er for sine tenåringsbarn som kanskje snart skal begynne å kjøre selv.

Emma forteller om alkohol og bilkjøring:

Det som har vært dilemmaet har vært at folk drakk og kjørte. Firmaet fikk etter hvert en policy på dette, men det var i de senere årene. Først kom det regler om rygging på parkeringsplassen og utstyr i bilen for å måle fart og akselerasjon. Det tok en tid før de begynte å snakke om "drink and drive". Det var aldri sånn at de la til rette for kollektiv transport, selv om de var opptatt av sikkerhet på alt mulig annet." I muslimske land var det var forbudt å drikke alkohol og kjøre bil. Allikevel var det mange som kjørte etter å ha drukket, både blant de lokale og oss utestasjonerte. De hadde ikke alkoholkontroller, for per definisjon så var jo alkohol ulovlig. Hvis det skjedde en ulykke der du var involvert, og du hadde alkohol i blodet, så fikk du skylden uansett om det var din feil eller ikke. For utestasjonerte kunne det få store konsekvenser for eksempel i form av fengselsstraff eller utvisning

Mange nordmenn i utlandet har det til felles at de kjører bil under påvirkning av alkohol. To av informantene i studien sier at de ikke kjører hvis de drikker alkohol, mens de andre tre sier at

de gjør det eller har gjort det. De begrenser drikkingen, men de kjører og de forteller at "alle" gjør det, både lokale og andre utestasjonerte. I muslimske land er jo alkohol i utgangpunktet forbudt og derfor er det ingen kontroll. Alle vet at det kan få store konsekvenser hvis de skulle komme ut for en ulykke. De forteller også at en kan få fengselsstraff og bli utvist, men svært mange kjører allikevel. I en del andre land, for eksempel i USA er alkoholgrensen forholdsvis høy og de oppfatter derfor at det er lovlig og forholder seg til lokale lover og skikker, selv om de vet at det er farlig og ikke ville ha gjort det hjemme. Cecilie forteller følgende fra USA:

Ei jeg kjenner her fortalte meg om mannen hennes som hadde vært ute med en norsk kollega. De kom hjem nokså påseilet begge to og kollegaen kjørte. Når hun fortalte dette så lo hun som om det var morsomt, samtidig som hun fortalte at han aldri ville gjort dette hjemme i Norge.

En kan undre seg over hva dette handler om, for en kunne kanskje tro at dette var en integrert verdi hos nordmenn, som ville være viktig også utenfor landets grenser. De norske utestasjonerte er på mange måter vellykkede, velutdannede og urbane mennesker, som mener de har kontroll på livet sitt og alkoholbruken sin. De utestasjonerte kan nok karakteriseres som representanter for den moderne middelklassen, og det kan se ut som om de mener at reglene er nødvendige for de andre. De opplever selv at de har så stor grad av kontroll at de helt fint kan vurdere når de er kjørbare. Både Sulkunen (1992) og Lalander (1998) har i sine beskrivelser av den nye middelklassen i Skandinavia og Europa sagt at de bryter med den tradisjonelle, samvittighetsfulle holdningen til alkohol og er opptatt av individuell frihet, selvkontroll og egen stil. Det kan se ut til at dette er medvirkende til de utestasjonertes atferd. De forholder seg ikke til de strenge norske reglene ute og de vet at det ikke vil blir gjort alkoholkontroller dersom de ikke blir involvert i ulykker. Altså mener de at de har frihet og selvkontroll til å vurdere hvor mye de kan drikke før de setter seg bak rattet.

Det er jo også slik at promillegrensen er høyere enkelte steder i utlandet og praksisen blant de lokale er at de kjører på et par - tre glass. Da kan det være enkelt og greit å la seg påvirke av lokale skikker, og forholde seg til det lovverket som gjelder på stedet, når det er praktisk akkurat der og da. "When in Rom do as the Romans". Som vi ser har det etter hvert blitt et

tema som de ulike arbeidsgiverne har begynt å ta fatt i, men som Emma forteller, så var det ikke det første de tok tak i når det gjaldt sikkerheten for ansatte. En del opplever denne praksisen som et dilemma. Noen få er veldig tydelige på at de ikke kjører hvis de drikker alkohol, mens andre har i varierende grad et mer avslappet forhold til dette og det kan nok også si noe om den enkeltes personlige verdier. Det må allikevel påpekes at informantene har en opplevelse av at alkoholforbruket noen ganger modereres fordi en er avhengig av bil. Enten så drikker du ikke fordi du skal kjøre, eller så drikker du mindre enn du ville ha gjort fordi du skal kjøre. På den måten får denne praksisen både en negativ og en positiv vikning.

Erfaringer fra miljøet blant internasjonale utestasjonerte sier noe om hyppig alkoholbruk, men mye etter samme mønster i de ulike landene og ofte i moderate mengder. Det kan se ut som om den dominerende kulturen i det internasjonale miljøet, i noen grad setter preg på hvilken betydning alkoholen har fra sted til sted for det er variasjoner fra land til land. I tillegg oppfatter utestasjonerte at alkoholen i enkelte miljøer, særlig i land med større sikkerhetsrisiko, kan gi et slags "friminutt" fra en litt tøff hverdag og at alkoholkonsumet av den grunn er større disse stedene. De fleste opplever at det er stor forskjell på alkoholbruken i internasjonale miljøer og i rent norske miljøer. I de norske miljøene fortelles det om alkoholbruk mye etter norsk mønster, slik Horverak og Bye (2007: 211) beskriver det: *"til fest og gjerne litt for mye"*, uansett hvilket land de er i. I tillegg kan andre faktorer slik som økonomi, tilgang og anledning føre til økt hyppighet, slik at det totale konsumet blir større. Mange i en utestasjoneringssituasjon føler at de på en måte er på ferie og drikker mer av den grunn. Informantene forteller også at det er svært vanlig blant utestasjonerte nordmenn å kjøre bil etter inntak av alkohol, noe som kan tenkes å ha sammenheng med holdninger og verdier, samtidig som mer liberale lover og lokale skikker har en innflytelse.

Et annet område der lokale skikker og ulike kulturer kan spille en rolle er i den arbeidsrelaterte alkoholbruken. På bakgrunn av en bedre forståelse av alkoholbruken i de ulike lokale kulturene og i miljøet blant de utestasjonerte, vil denne bruken utforskes.

4.4 Fortellingen om en utvidet arbeidslivsarena

”Når arbeidsgiver inviterte var det alltid raus bruk av alkohol” Slik forteller en av informantene om sin erfaring med arbeidsrelatert alkoholbruk. Informantene har ulik erfaring med arbeidsrelaterte drikkesituasjoner. I denne delen av oppgaven analyseres og tolkes erfaringene fra disse ulike situasjonene med fokus på alkoholens funksjon i disse sammenhengene.

Anne forteller:

Det har vært stor forskjell på hvor mye sosiale jobbsammenkomster og hvor mye representasjon det har vært de ulike stedene vi har bodd. Det kan nok ha sammenheng med hvilken type jobb mannen min har hatt. I Afrika opplevde jeg at det var masse representasjon. Mange av firmaene hadde faste representasjonssteder/boliger og når det ble inviterte hit så var det raus bruk av alkohol. Det gjaldt også vårt firma, med et unntak og det var hvis det var barn til stede. Hvis det ikke var unger til stede, vil jeg si at det var nærmest fri flyt av alkohol. Det kunne det også være hvis vi ble invitert ut på restauranter. Slike samlinger, der vi begge var invitert, kunne foregå opptil flere ganger i måneden. I tillegg var kanskje mannen min ute på noe alene også, men veldig ofte var jeg med. Vi ble også gjerne bedt ut på større fester og ball av forretningsforbindelser eller kunder. Her var det også som regel fri flyt av alkohol. I Asia opplevde jeg det litt annerledes. Der var det mer bare mannen min sin jobb og da møtte han sine kontakter alene. Jeg ble nesten litt snurt for at jeg ikke fikk være med. De hadde gjerne lunsjer i forbindelse med møter eller de avsluttet med en tidlig middag etter at møtene var ferdige og da var det finslig bruk av alkohol. De lokale i Asia drikke ikke vin til lunsj. De gangene jeg var med på middager, var det alltid vin til maten, men når vi var ferdig med desserten så sa de takk for seg og gikk hjem. Veldig forskjellig fra Afrika hvor det nesten alltid gikk over i en fest.

Cecilie forteller:

Jeg har vært en del med mannen min på sosiale tilstelninger og representasjon. Her i USA drikker folk veldig moderat og du ser ikke fulle folk. Det er ikke sånn at når firmaet betaler så helles det innpå. I Midtøsten ble det ikke servert alkohol på firmafester for der var det en del muslimer. Hvis vi har vært ute på representasjon så er det som regel alltid alkoholservering, men folk drikker moderat. Vi blir kanskje invitert ut på sånne ting to-tre ganger i halvåret. Mannen min reiser mye i jobben, men han drikker lite alkohol på reisene. Han er mye i Saudi Arabia og der er det jo ingenting. I Paris er han også en del og der blir det kanskje et glass vin til middag, men lite utover det. Han drikker ikke på flyturene for da er han avhengig av å sove for han skal som regel rett på jobb. I hans firma er det sånn at de som reiser ut har et så stort arbeidspress at hvis de skal klare denne jobben over mange år, så kan de ikke drikke for mye alkohol. Selvfølgelig så skjer det, men de holder ikke i lengden. Du ser at folk kanskje begynner å roe seg med alkohol når de stresser mye, som en slags "medication", men de varer ikke lenge. Jeg har jo opplevd at enkelte bare blir en periode ute og ikke får noen nye "assignments".

De fleste informantene har erfaring med alkoholbruk i gråsoner mellom arbeid og fritid. Mønster og hyppighet er forskjellig og det kan se ut til å ha sammenheng med hvilken type jobb den utestasjonerte ansatte har. De forteller i liten grad om uformelle sammenkomster mellom kolleger, slik vi har en del av i Norge, at kolleger avtaler en tur på byen eller at en går og tar en pils etter jobb. Det meste foregår mer organisert som representasjon, middager i forbindelse med møter, kundekontakt, teambuilding, konferanser og feiringen i firmaregi som for eksempel julebord. Det er tydeligvis en del forskjeller fra firma til firma hvor mye det er forventet at en skal delta på slike sosiale tilstelninger. Dagny forteller at hennes mann ikke er mye ute på samlinger utenom arbeidstiden og han legger heller ikke opp til det. Hun har heller ikke vært med på noen tilstelninger som er relatert til hans arbeid. Andre informanter forteller at de i stor grad er med i arbeidsrelaterte situasjoner slik som kunde middager og representasjon. Det kan se ut til at dette er mer vanlig i utlandet enn i Norge. Emma sier følgende:

Mannen min har hatt mye representasjon de fleste stedene han har vært og jeg har nesten alltid vært med. I Øst- Europa kunne det sikkert være tre-fire ganger i måneden. Det har alltid vært full pakke med alkoholservering, dvs. en drink når du kommer, vin til maten, kaffe avec og gjerne drinker etterpå. Hvis det var større fester når noe skulle feires i firmaet så var det og alltid rikelig med alkohol. Det opplevdes nokså likt i alle landene, men folk drakk kultivert vil jeg si.

For ektefellen, som ofte er satt utenfor arbeidslivet i situasjonen som medfølgende og med hovedansvar for alt på hjemmebane, kan det se ut som om disse situasjonene er en fin anledning til å komme ut og treffe nye mennesker, kanskje andre ektefeller i samme situasjon og kose seg i hyggelig selskap med godmat og drikke. Anne forteller at hun ble litt snurt da de flyttet til Asia, hvor det ikke var så vanlig å ha slike middager der ektefellene var med. Slik sett kan slike arbeidsrelaterte drikkesituasjoner ha en mening både for den som er i arbeid og den som er med. De fleste har positive erfaringer med disse sammenkomstene. De blir drukket en del, men folk er sjelden synlig beruset. I Afrika derimot forteller Anne om fri flyt av alkohol i slike sammenhenger og at middager ofte gikk over til en fest, så her kan det tyde på at selv innen samme firma er det ulike kulturer fra land til land.

Slik Anne og Emma beskriver det, kan det se ut til at disse anledningene på mange måter er arenaer for relasjonsbygging, slik Sagvaag (2007) fant i sin avhandling. Men det kan også se ut til at denne funksjonen i slike miljøer med mange utestasjonerte, også innbefatter ektefellene. Den ansatte pleier kontakt med kunder på vegne av firmaet, men samtidig fungerer det som nettverksbygging og det styrker de sosiale relasjonene på utestasjoningsstedet både for den ansatte og ektefellen. Nesvåg (2006) har beskrevet en slik funksjon for arbeidsrelatert alkoholbruk. Anne sier for eksempel at hun noen ganger har vanskelig for å skille hva som er representasjon og hva som er sosiale samlinger med andre utestasjonerte. Den ansatte kan nok også oppleve det slik mange steder. Ofte er selskaper innen samme bransje samlet på et sted og den sosiale samhandlingen mellom de utestasjonerte er ofte stor. Da vil den ansatte også i sin fritid omgås kolleger fra eget eller andre firmaer som de også har en arbeidsrelasjon til. Det vil være nærliggende å tenke at de informantene som ikke opplever at det er mye

arbeidsrelatert drikking, ikke definerer en del av det sosiale som foregår i miljøene blant utestasjonerte som arbeidsrelatert. Men i en situasjon som utestasjonert, hvor den sosiale omgangen i stor grad er med andre utestasjonerte, vil det slik Anne påpeker over, være uklare grenser mellom hva som er representasjon eller arbeidssosiale sammenkomster og hva som er sosiale fritidssamlinger. Nesvåg (2006) sier at slike situasjoner kan påvirke den ansattes alkoholbruk. Han finner også en svak sammenheng mellom økt alkohol bruk og opplevde gode sosiale relasjoner og støtte på arbeidsplassen. På bakgrunn av dette kan en se for seg at det vil være kulturer med høyt alkoholbruk blant utestasjonerte og da vil faren for å utvikle en risikobruk være stor (jmf. Ames og Janes, 1992).

Oppsummert kan vi si at utestasjonerte opplever ulik erfaring med arbeidsrelatert alkoholbruk. Ut fra det informantene i denne studien sier, kan det se ut til å ha sammenheng med hvilken type jobb den ansatte har og det ser også ut til at kulturen i bedriften spiller inn. Grensen mellom fritid og arbeid oppleves uklar i en del av de tette miljøene blant utestasjonerte. Alkoholens funksjon i disse settingene ser ut til å være relasjonsbygger, et middel til å slappe av, styrker fellesskap, bygger identitet og markerer spesielle anledninger. Det ser også ut til at den arbeidsrelaterte alkoholbruken i stor grad inkluderer ektefellen og at den har de samme funksjonene for denne. Hva betyr så disse nye erfaringene for endring av drikkevaner?

4.5 Fortellingen om endring av drikkemønster

”Om jeg tar to glass vin på tirsdag eller om jeg tar de på lørdag, det spiller kanskje ikke så stor rolle hva dagen heter”. Slik oppsummerer en av informantene det hun mener er resultatet av påvirkning i alkoholvaner etter utestasjoneringene. Informantene har ulik oppfatning av i hvilken grad utenlandsoppholdene har ført til en endring av alkoholvaner. I dette siste kapitlet er fokuset disse opplevelsene.

Anne forteller:

Oppholdet vårt i Afrika påvirket våre alkoholvaner. Før vi reiste ut var vi kanskje ikke så bevisst alkoholbruken vår. Jeg har nå aldri vært en sånn fest person, men vi hadde nok det mønsteret at hvis vi drakk så var det i helgene og i forbindelse med fester. Vi opplevde så mye rart i Afrika når det gjaldt alkoholbruk, at det bevisstgjorde oss på vårt eget forbruk. Det hendte nok noen ganger der, i de litt "fuktige" festene, at jeg drakk et glass eller to for mye. Når vi reiste til Asia snakket jeg og mannen min om bruk av alkohol," hvor mye synes vi det akseptabelt å drikke, når er det naturlig å si ja, når er det naturlig og si nei?" Jeg er nok blitt mer striks etter Afrika oppholdet, men det kan jo også være alderen, ikke vet jeg! Tror nok jeg er blitt litt mer kontinental i stilen, selv om jeg ikke helt synes om det heller, at en skal drikke lite og ofte. Men jeg har sett så mye eksempler på dårlig bruk av alkohol under utestasjoneringene, at jeg er veldig bevisst på hvordan jeg drikker og bevisst på mannen min sine vegne også, nesten til en litt irriterende grense. Uten at han egentlig trenger det, for han har et sunt forhold til alkohol, men jeg synes godt det går an å drikke mindre enn det hans synes er greit da. Jeg er liksom ikke så opptatt av om jeg tar to glass vin på tirsdag eller om jeg tar de på lørdag. Det spiller liksom ikke så stor rolle hva dagen heter. Tar jeg vin på tirsdag så er det ikke sikkert jeg drikker på lørdag for å si det sånn.

Emma forteller:

Jeg tror vi har fått et mer avslappet forhold til alkohol etter utestasjoneringene. Vi har respekt for alkoholen, men vi tar gjerne bare et glass vin til maten og så bli det med det. Eller om sommeren så tar vi oss gjerne en pils for det er leskende hvis det er varmt. Før var det mer forbundet med fest og jeg husker at når jeg kom ut første gangen og ble tilbudt et glass vin til en lunsj, så reagerte jeg, for det var liksom ensbetydende med at nå skal vi feste. Du kunne liksom ikke bare ta et glass, du måtte fortsette. Nå kjenner jeg ubehag når folk blir for fulle. Dette kan jo ha med alderen å gjøre også. Drikking for meg nå er kos, hygge og varmt vær.

Informantene opplever til en viss grad at alkoholbruken i vertslandet eller i miljøet de var en del av, påvirket bruken under oppholdet. Anne forteller om hvordan hun føler at hun noen ganger drakk et glass eller to for mye på festene i Afrika hvor det var stort konsum av alkohol, og Berit forteller at de drakk mindre alkohol i Sør- Amerika, der alkoholen ikke var så framtrødende i kulturen. De fleste av informantene forteller at de i møtet med enkelte kulturer moderer deres egen alkoholbruk. Dagny sier om forholdene i USA: *"Her er det jo store avstander og vi bruker bil alle steder vi skal, så det fører til at jeg drikker mindre her enn jeg har gjort andre steder"* I dette tilfellet er det anhengigheten av bilen som moderer drikkingen. Berit beskriver også dette: *"I USA opplever jeg at nordmenn drikker mindre enn hjemme fordi de er så avhengige av bil. Det gjelder også for oss."* De sier også at de til en viss grad er sensitive i forhold til hvordan miljøet de samhandler med forholder seg til alkohol. *"En drikker seg liksom ikke beruset når en er sammen med andre som oppfatter dette som "talentløst" eller ubehagelig"*, sier Berit. Strengt reguleringer i enkelte land ser også ut til å påvirke alkoholkonsumet. Cecilie sier for eksempel om oppholdet i Midtøsten: *"Det var jo veldig strenge regler i Midtøsten og der tror jeg ikke jeg ville ha vist meg beruset på offentlige steder."*

Informantene har også ulike opplevelser av hvordan dette har påvirket drikkemønsteret i ettertid. Berit mener at oppholdet i Sør- Amerika hadde en positiv innvirkning. De opplevde fest og god stemning uten mye alkohol og hun sier at nå opplever hun at det er helt greit å være sjåfør og la være å drikke hvis hun er på fest. Samtidig som det kan se ut til at møtet med andre kulturer, som er mer "fuktige" kan øke forbruket og da vil en vel kanskje kunne si at det kan endre mønsteret til et større forbruk. Anne opplever at for henne har erfaringen fra en "fuktig" kultur blant de utestasjonerte i Afrika i ettertid hatt en oppdragende effekt. Hun sier at de som ektepar snakket om forbruket sitt og ble mer bevisste hvor ofte og hvor mye de synes det er naturlig å drikke, etter denne erfaringen. En kan tenke seg at resultatet like gjerne kunne vært at de utviklet en risikobruk. Alle sier noe om andre faktorer som kan spille inn, slik som alder og familiesituasjon. Ingen av informantene som har flyttet hjem, opplever at de har fått et permanent økt forbruk etter utstasjoningsperiodene, men de sier begge at de drakk mer ute enn de gjør hjemme og de mener de har endret mønsteret sitt noe. De sier at det er mer situasjonen enn dagen som avgjør hvorvidt de drikker alkohol og de drikker mer moderat.

Informantene møter nye kulturer i utestasjoneringperioden med utgangspunkt i et norsk drikkemønster slik Horverak og Bye (2007) beskriver dette. Slik sett kan vi kanskje si at den kulturelle kapitalen (Bourdieu, 1984) vil spille en viktig rolle. Men møtet med en ny kontekst vil ofte påvirke hvordan de handler i de ulike situasjonene og vi ser at informantene i denne studien til en viss grad møter nye kulturer likt. Møte med kulturer med mindre framtrædende beruselse, ser ut til å moderere mengden de drikker, mens møtet med "fuktige" kulturer kan føre til økt forbruk. Men her er det også ulikheter. Det kan, dersom vi ser det i lys av Bourdieus teori (1990b), ha en sammenheng med den personlige habitus. Hvilke pre-disposisjoner har den enkelte og hvordan responderer habitus, sammen med den kulturelle kapitalen, på møtet med en ny kontekst. Noen mener at utenlandsoppholdene har påvirket bruken i ettertid, mens andre mener de ikke har hatt noe særlig påvirkning. Det kan kanskje oppfattes som et uttrykk for hvor sensitiv den enkelte er. Bourdieu (1990b) mener at vi har ulik evne til å forme nye mønstre i habitus og denne ulikheten som informantene opplever kan ha sammenheng med dette.

Oppsummert kan en si at informantene har ulik opplevelse av i hvor stor grad utestasjoneringene har påvirket deres alkoholbruk, men alle sier noe om at de i møte med nye miljøer til en viss grad lar seg påvirke av det mønsteret som er dominerende i det aktuelle miljøet. Oppfatningen av hvorvidt de påvirkes mer permanent, er derimot forskjellig.

5.0 AVSLUTNING

Først i dette kapitelet kommer en avsluttende drøfting av funnene hvor det søkes å gi et svar på problemstillingen i oppgaven: **Hvilke erfaringer gjør utestasjonertes ektefeller med alkoholbruk i møte med andre kulturer?** Så følger en vurdering av kvaliteten på resultatene i studien, og tilslutt kommer en konklusjon hvor også forslag til videre arbeid innenfor dette temaet løftes fram.

5.1 Drøfting av resultater i studien.

Målet med denne masteroppgaven har vært å få mere kunnskap om hva som skjer med alkoholbruken når nordmenn flytter til utlandet for en periode og møter nye alkoholkulturer. Funnene i studien viser erfaringer med slike situasjoner i forhold til ulike landskulturer, men også i forhold til ulike kulturer som oppstår i miljøene der mange utestasjonerte samles. Erfaringene blir formidlet gjennom den medfølgende ektefelles perspektiv.

Et av de tydelige funnene i studien, som også andre tidligere studier har vist (Cohen, 1977 og Lauring og Nielsen, 2009), er at informantene i forholdsvis liten grad har sosial omgang med lokale i vertslandene, men at de samhandler mest med andre utestasjonerte. På den måten blir deres møte med lokal alkoholkultur i stor grad det de observerer i det offentlige rom, og det de må forholde seg til av lover og reguleringer i de ulike landene de bor i. I den grad de deltar i lokale aktiviteter, ser det ut til at de forsøker å tilpasse seg den lokale skikken for å være høflige og respektfulle. For eksempel tar en imot vodkaglasset et blir byd i Øst-Europa, men en lærer seg å ta små slurker. På samme måte forholder de seg til regler i muslimske land, men de fleste informantene sier at de drikker omtrent like mye som hjemme. Dersom vi skal se på hvordan den personlige historien påvirker menneskers handlinger i respons til sin nåværende tilværelse, kan det i følge Reay (2004) være nyttig å bruke begrepet habitus. Bourdieu (1990b) mener at skal det skje en rekonstruksjon av habitus og vi skal kunne danne nye mønstre og forandre vår

atferd, så vil vi være avhengig av et møte med den nye konteksten som fordrer en større grad av samhandling. Det kreves et aktivt samspill, og habitus påvirkes av det som foregår rundt oss til enhver tid. Ut fra dette er det nærliggende å tenke at alkoholbruken i miljøet blant de andre utestasjonerte vil være en viktigere påvirkningsfaktor enn den lokale alkoholkulturen, siden det er i dette miljøet det aktive samspillet i stor grad foregår. Men Bourdieu (1977) mener også at vi har ulik evne til å danne nye mønstre, og at det kan være et uttrykk for hvor sensitive vi er for nye kontekster. På den måten kan kanskje enkelte individer bli påvirket selv om de ikke samhandler i veldig stor grad med en ny kultur.

Resultatene viser en viss variasjon mellom enkeltindividene i studien. Noen opplever at de har blitt påvirket i møte med nye kulturer og at erfaringene i de internasjonale miljøene blant utestasjonerte også har påvirket dem. Spesielt en av informantene sier at hun opplever at den lokale alkoholkulturen har påvirket hennes forhold til alkohol og ført til at hennes atferd har endret seg. Det kan kanskje forklares med at hun har en høy sensitivitet og derfor lettere endrer mønstre. Men denne informant forteller også om større grad av deltakelse i de lokale miljøene i vertslandene, og her er vi ved annet interessant funn i studien. Det kan nemlig se ut til at for å lykkes i å bli en mer integrert del av det nye lokalsamfunnet, må en være motivert for det og bevisst oppsøke nye miljøer og lære seg nye språk. De sub – kulturene som utvikler seg blant utestasjonerte i de ulike landene, blir ofte egne samfunn som ivaretar og tilfredsstiller personlige, sosiale og kulturelle behov og da vil de på en måte bli avskjermet fra lokalsamfunnet (Cohen, 1977). Informanten som er omtalt her ser ut til å ha vært veldig bevisst på dette og gjort en del valg for å bli kjent med lokale. Hun har lært seg språk for å kunne kommunisere, og hun har valgt å ikke delta så mye i miljøene hvor de andre utestasjonerte har hatt det meste av sin sosiale omgang. Det kan også se ut til at de har valgt å bosette seg litt utenfor de områdene hvor de fleste utestasjonerte bor. Personlige egenskaper og erfaringer hos de utestasjonerte kan derfor spille en rolle for i hvilken grad en blir deltaker i de lokale miljøene i vertslandet. Dette har sammenheng med den enkeltes habitus, som formes av våre erfaringer. Slik sett kan vi si at våre egenskaper og tidligere erfaringer vil være viktige for hvordan vi tilpasser oss en ny situasjon i et nytt miljø. Dette kan og bør være interessant å

fokusere på når en skal velge ut og forberede familier på utestasjonering. Selmer (2006) har også påpekt dette i sin studie.

Hvordan oppleves så samfunnene av utestasjonerte og alkoholbruken i disse miljøene av informantene i studien? Erfaringer fra miljøet blant internasjonale utestasjonerte sier noe om hyppig alkoholbruk, men mye etter samme mønster i de ulike landene og ofte i moderate mengder. Det ser ut til at det er stor forskjell på alkoholbruken i rene norske miljøer og i mer internasjonale miljøer. I en ren norsk kontekst vil en i stor grad opprettholde et norsk drikkemønster. Felles for det informantene forteller både fra de internasjonale miljøene og de norske miljøene, er opplevelsen av uklare grenser mellom fritid og arbeid. Slik uklarhet har både Nesvåg (2005) og Sagvaag (2007) funnet å ha betydning for alkoholbruken. I den forbindelse kan vi se hvor viktig det er at alkoholbruken i disse miljøene blir sett på som et arbeidsrelatert tema. Det kan se ut som om det er i disse miljøene de utestasjonerte samhandler og har sin sosiale omgang, og da vil det også for en stor del være i disse settingene de drikker alkohol. Sagvaag (2007) sier at i et folkehelseperspektiv må en se alkoholbruken i en større sammenheng, ikke bare fokusere på det vi klart kan definere som arbeidsrelatert. Miljøet består av hele familien, og det kommer tydelig fram i studien at ektefellen blir en del av arbeidsmiljøet på en annen måte enn hjemme. Fordi familien har reist fra sin vennekrets og sin familie hjemme i Norge, fungerer ofte medlemmene i miljøet både som kolleger, venner og familie for hverandre. På den måten blir en veldig avhengig av et miljø, og en kan se for seg at det vil kunne forsterke tendenser i miljøet. Hjemme vil du operere på flere arenaer, for eksempel sammen med venner en dag, sammen med familie og slektninger en annen og sammen med kolleger en tredje dag. På den måten får du en mer variert påvirkning. På bakgrunn av dette og med støtte fra Ames og Janes (1992), vil en kanskje kunne si at et rent norsk miljø vil være et miljø med større fare for utvikling av risikobruk enn et mer internasjonalt miljø, der alkoholkulturen kanskje kan virke modererende på det norske mønsteret. I et rent norsk miljø vil alkoholen ha samme mening for individene (Sulkunen, 2002). Vi har for eksempel samme forståelse av at alkohol må til hvis det skal være fest. I et utestasjoningsmiljø, der en av ektefellene ofte er hjemme, og der en på mange måter har færre forpliktelser enn det en ville hatt i Norge, har en kanskje mer overskudd og bedre anledning til å ta initiativ til sosiale

samlinger. Bedre økonomi og billigere alkohol kan også spille inn i med hensyn til dette. Et annet poeng er også den opplevelsen mange av de utestasjonerte ektefellene har av å være på ferie. Ferie, sol og varme assosieres ofte med alkoholbruk for oss nordmenn. Her ser vi også et eksempel på hvordan alkoholen er et symbol og blir forstått på en bestemt måte av individene i en kultur, og på den måten påvirker individuelle valg, strategier og handlinger (Sulkunen, 2002). Det er legitimt å ta et glass vin til lunsj og kanskje litt om kvelden også, hvis en setter seg ut i hagen ved svømmebassenget, fordi det gjør vi jo når vi er i "Syden" (jamf. sitatet på forsiden). Noen av informantene peker i denne forbindelse på at familiesituasjonen spiller inn. Har du barn som trenger bringing og henting og hjelp til lekser og lignende, så vil det moderer alkoholbruken. Flere har pekt på at kvinner, som har voksne barn og som reiser ut med sine ektefeller, kan ha et ganske stort alkoholforbruk. De har mye fritid, hvis de ikke er i jobb og de ikke har barn som krever en viss struktur på hverdagen. En kan også tenke seg at den enkelte som flytter er i en litt sårbar situasjon i og med at de ikke kjenner noen og skal bli akseptert i et nytt miljø og skaffe seg nye venner. Dette vil også kunne påvirke alkoholbruken. En vil jo gjerne bli likt og ikke skille seg for mye ut. Det kan føre til at en moderere alkoholbruken, hvis en opplever at her drikker ikke folk så mye, eller at en drikker mer enn en vanligvis ville ha gjort, fordi de andre drikker mye. Informantene i studien forteller om slike erfaringer. Informanter oppfatter også at alkoholen enkelte steder kan ha en funksjon som en slag "flukt" fra en litt tøff hverdag. Dette oppleves spesielt i land der samfunnsforholdene er uoversiktlige og hvor sikkerheten kan være truet. Da forteller de om forholdsvis stort alkoholkonsum også i de mer internasjonale miljøene. Ut fra denne studien kan en imidlertid ikke si at det er noen sannsynlig sammenheng mellom spesielle samfunnsforholdene i landet og økt alkoholbruk hos de utestasjonerte. Dette er nok et mer sammensatt problem. Det kan for eksempel se ut til at den alkoholbruken i den dominerende kulturen i miljøet, kan påvirke dette.

Et siste tydelig funn i studien er at det kan se ut som om det er svært vanlig blant utestasjonerte nordmenn å kjøre bil etter inntak av alkohol. Dette kan tenkes å ha sammenheng med holdninger og verdier, samtidig som mer liberale lover i andre land og lokale skikker kan ha en innflytelse. På den måten kan en si at de er påvirket av ulik kulturell innflytelse. Regulering av alkohol og bilkjøring kan tilsynelatende se ut til å ha en bred

oppslutning i det norske samfunnet. Samtidig har forskning på holdninger hos den framvoksende middelklassen i Skandinavia og Europa for øvrig påvist at de i liten grad liker reguleringer. De er opptatt av individuell frihet og tar grenser og kontroll av alkohol som kritikk (Sulkunen, 1992). På bakgrunn av en slik forståelse kan en kanskje si at nordmenn i utlandet opplever at de i større grad kan nyte sin individuelle frihet når de kommer bort fra det strengt regulerte samfunnet hjemme. De opplever å ha selvkontroll nok til å kunne vurdere hvor mye de kan drikke før de setter seg bak rattet. En kan heller ikke se bort fra at praksisen i miljøet rundt dem kan påvirke dette. Hvis det er vanlig å kjøre etter inntak av alkohol i landene de bor i og hvis lovverket heller ikke regulerer dette så strengt som hjemme, vil det kunne være praktisk å følge den lokale skikken. Det er imidlertid en praksis forbundet med stor risiko. Ikke bare setter de eget liv i fare, men også andre trafikkanter. Dessuten vil det kunne få store konsekvenser både for individet selv, familien og for firmaet dersom det skulle skje en ulykke. Enkelte firma har tatt tak i dette og tar det opp med sine ansatte, men det fortsatt ut til å være en vanlig praksis mange steder.

5.2 Kvalitet og gyldighet.

Resultatene i denne studien beskriver erfaringer i møte med ulike alkoholkulturer. Data som kom fram i forskningsintervjuer i form av samtaler med informantene, ble systematisk analysert og temaene som ble identifisert er tolket i lys av valgt perspektiv og teori. Forskerens forforståelse og den vitenskapsteoretiske rammen er gjort rede for. Videre er etiske forhold ved studien tatt hensyn til. Kvalitetskrav til studien som helhet menes derfor å være ivaretatt ved at metoden er egnet, og det er en intern logikk i framstillingen (Larsson, 1994) Erfaringene er hentet fra forholdsvis få informanter, men de har bodd mange år i utlandet i mange forskjellige land og alle stedene har de samhandlet med andre utestasjonerte fra mange andre land. Slikt sett kan en si at datamaterialet er innholdsrikt. Funn i oppgaven som forteller om hvem de omgås og i hvor stor grad de deltar i den lokale kulturen, stemmer overens med tidligere forskning. Dette kan en se på som en styrking av dataene og en kan dermed tenke seg at dette vil være overførbart i videre arbeid med alkoholbruk blant utestasjonerte. Slik at fokuset for

tiltak og videre forskning kanskje i første rekke bør rette seg mot de nasjonale og internasjonale miljøene hvor de utestasjonerte i hovedsak har sin sosiale omgang.

5.3 Konklusjoner og forslag til videre forskning

Oppsummert kan en si at de viktigste funne i denne studien er at siden de utestasjonerte i liten grad samhandler med de lokale i vertslandene, så vil den største påvirkningen komme fra sub - kulturnene som de utestasjonerte danner de ulike stedene. Det som blir spesielt når en skal se på alkoholbruken i disse miljøene, er at det kan se ut til at det mange steder er svært uklare grenser mellom arbeid og fritid og at hele familien dermed på mange måter blir en del av det store arbeidsfellesskapet. Ut fra et slikt perspektiv, vil en kunne si at det er viktig at den enkelte virksomhet ser på den interne alkoholkulturen, da den kan tenkes å spille en rolle i forhold til alkoholbruken i disse miljøene. Dette er et spennende tema og her er det behov for videre forskning. Når en skal tenke forebyggende tiltak vil de være nyttige å ha mer kunnskap om hvordan disse miljøene fungerer. En kan kanskje tenke seg at det noen steder vil være viktig å motivere til at de utestasjonerte i større grad tilnærmer seg samfunnet i vertslandet, for å bryte med det tette miljøet blant de utestasjonerte. På den måten vil de operere på flere arenaer. Kunnskapen som tidligere studier har kommet fram til, om hvordan slike miljøer "fanger" de utestasjonerte (Cohen, 1977 og Luring og Nielsen, 2009), er viktig å kjenne til når en skal finne strategier for forebygging.

Det norske alkoholmønsteret ser ut til å være en viktig kulturell kapital og kunnskap om dette kan være nyttig i et forebyggende perspektiv. En festkultur i et norsk miljø sammen med et hyppigere forbruk pga. for eksempel mye fritid, feriefølelse, økt tilgjengelighet og stor grad av sosiale tilstelninger, vil kunne utsette den enkelte for et farlig høyt forbruk. Resultatene i denne studien sier også noe om at noen av de internasjonale miljøene blant utestasjonerte ser ut til å ha en modererende effekt på alkoholkonsumet til nordmenn. Dette er også et tema som kan være interessant for videre forskning. Hvis studier kan vise en slik sammenheng, vil det kanskje være et poeng for firmaene å stimulere til økt sosialisering mellom utestasjonerte fra

forskjellige nasjoner, der det lar seg gjøre, i stedet for å rendyrke nasjonale miljøer. Samtidig så forteller informanter historier om svært "fuktige" internasjonale kulturer i enkelte land, der samfunnsforholdene er tøffe. Det ville derfor være spennende å utforske videre om utestasjonering slike steder fører til mer alkoholbruk og større risiko for problembruk.

Resultater i denne studien kan tyde på at tidligere erfaringer og personlige egenskaper er viktige for en god tilpasning og funksjon i et nytt land. Tidligere studier viser også dette (Selmer, 2006). Denne kunnskapen, i kombinasjon med funnene i studien, som kan tyde på at de norske som reiser ut i stor grad handler i tråd med sine vante vaner og mønstre når det gjelder alkoholbruk, vil være nyttig å bygge videre på i forebyggende arbeid. En kan informere og kurse de ansatte og familiene, men det vil kanskje også være viktig med en utvelgelsesprosess, som ikke bare ser på yrkesfaglige kvalifikasjoner, men også vurderer om den ansatte og familien er mer personlig egnet til å reise ut. Familiesituasjon, om en har barn med seg eller ikke, kan dessuten ut fra resultatet i denne studien, se ut til å ha en innvirkning for medfølgende ektefelle og alkoholbruk. Denne antakelsen bygger på observasjoner informantene har gjort de ulike stedene og en kan vanskelig si noe sikkert om dette ut fra disse observasjonene. Det vil derfor kunne være et tema for videre forskning.

Det funnet i denne studien som kanskje er mest tydelig og som en ut fra erfaringer i alle landene kanskje kan forvente å finne mange steder, er norske utestasjonertes avslappede forhold til alkohol og bilkjøring. Det ser ut til at dette skjer i så utstrakt grad at det er nødvendig for de ulike bedriftene å ta det på alvor. Ansvaret ligger selvsagt hos den enkelte utestasjonerte, men bedriftene vil kunne spille en viktig rolle. Enten det er snakk om kulturell påvirkning eller et uttrykk for en slags opplevelse av selvkontroll, så er det mulig å iverksette forebyggende tiltak og arbeide med sikkerhetskulturen i bedriften for å redusere denne atferden.

LITTERATUR

Alvesson, M. och Sköldbberg, K. (2008): *Tolkning och Reflection. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.

Ames, G. M. and Janes, C. R. (1992): A cultural Approach to Conceptualizing Alcohol and the Workplace. *Alcohol Health & Research World*, 16 (2), 112-119

Bacon, S. D. (1945): Alcohol and complex society. New Haven: Alcohol, Science and Society. *Journal on Studies on Alcohol*. (Revised in: Pittman, D. J. and Snyder, C. R. (eds.), 1962): *Society, Culture and Drinking Patterns*. New York: Wiley.

Berger, P.L & Luckman, T. (1987, 1966): *The Social Construction of Reality*. Pelican Books.

Bourdieu, P (1977): *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bourdieu, P (1984): *Distinction*. London: Routledge and Kegan Paul.

Bourdieu, P (1990a): *In other words: essays towards a reflexive sociology*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, P (1990b): *The logic of practice*. Cambridge: Polity Press.

Brewster, C (1995): The paradox of expatriate adjustment. In Selmer, J (ed.): *Expatriate management. New ideas for international business*. (115-135) London: Quorum Books.

Cohen, E (1977): The Social Structure of Expatriate Communities. *Current Sociology*; Vol.24. Issue 3, p 46- 53, 8p.

Frøyland, K. (2007): *Med arbeidslivet som arena. Om kunnskaps- og utviklingsbehov i arbeidslivs relatert rusmiddelforskning*. SIRUS skrifter Nr. 4/ 2007. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.

Gadamer, H. G. (1989): *Truth and method*. London: Sheed & Ward.

Habermas, J. (1987): *The Theory of Communicative Action*. Vol2. Boston: Beacon Press

- Hallberg, L. R. M. (red) (2002): *Qualitative methods in public health research. Theoretical foundations and practical examples*. Lund: Studentlitteratur.
- Horn, V. og Hanson, J. (2008): *Internasjonalisering, rekruttering og mangfold- en god praksis for norsk næringsliv*. Vipe, Innovasjon Norge, Barne- og likestillingsdepartementet, NHO
- Horverak, Ø. og Bye, E. K. (2007): *Det norske drikkemønsteret. En studie basert på intervjudata fra 1973-2004*. SIRUS rapport nr. 2/2007. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.
- Husserl, E (1970): *Logical Investigations, 2 vols*. New York: Humanities Press
- Kvale, S. og Brinkmann, S. (2009): *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal norske Forlag AS
- Kunnskapsforlaget (2007): *Engelsk blå ordbok.2.utgave*. Oslo: H. Aschehoug & Co(W. Nygaard) A/S og Gyldendal ASA, Oslo.
- Lalander, P. (1998): *Anden i flaskan: alkoholens betydelse i olika ungdomsgrupper*. Stockholm: Brutus Östlings Bokforlag Symposium
- Larsson, S (1994): Om kvalitetskriterier i kvalitative studier. I: Starrin, B. & Svensson, P.- G. (red), *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Lauring, J. og Nielsen, B. (2009): Sociale inklusions- og eksklusionsprosesser blant danske udstionerede. *Dansk Sociologi*. Nr. 1/20
- Mac Andrew, C and Edgerton, R. B. (1969): *Drunken Comportment- A Social Explanation*. Chicago: Aldine
- Malterud, K. (2003): *Kvalitative metoder i medisinsk forskning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nesvåg, S. M. (2005): *Alkohol kulturer i norsk arbeidsliv*. Doktorgradsavhandling. Stavanger: Rogalandforskning.
- Nesvåg, S.M. og Lie, T. (2004): Rusmiddelbruk blant ansatte i norsk privat arbeidsliv. *Nordisk alkohol – og narkotikatidsskrift*, 21 (2), 91-109.

- Reay, D. (2004): It's all becoming a habitus': beyond the habitual use of habitus in educational research. *British Journal of Sociology of Education*. Vol.25, No 4
- Reissman, C. K. (2008): *Narrative Methods for the Human Sciences*. Los Angeles: Sage Publications, Inc.
- Richardson, J. and McKenna, S. (2002): International experience and academic career: What do academics have to say? *Personnel Review*, 32 (6), 774-793.
- Room, R. (1976): Ambivalence as a sociological explanation. *American Sociological Review* 41: 1047-1065.
- Room, R. (1984): Alcohol and ethnography: A case of problem deflation? *Current Anthropology* 25: 169-191.
- Rossow, I. (2009): *Alkohol er verst*. Debattinnlegg i VG.
- Sagvaag H. (2007): *Alkoholbruk i tilknytning til arbeid. - Ein kvalitativ studie i eit folkehelsevitskapeleg perspektiv*. Doktorgradsavhandling ved Nordiska Högskolan för folkhälsovetenskap, Göteborg, Sverige
- Selmer, J. (2006): Cultural novelty and adjustment: Western business expatriates in China. *International Journal of Human Resource Management*. Vol. 17 Issue 7, p 1209-1222.
- Sulkunen, P. (1982): Society Made Visible- on the Cultural Sociology of Pierre Bourdieu. *Acta Sociologica* (25), 2: 103-115
- Sulkunen, P. (1992): *The European New Middle Class: Individuality and Tribalism in Mass Society*. Aldershot: Avebury.
- Sulkunen, P., Alasuutari, P., Nätkin, R. and Kinnunen, M. (1997): *The Urban Pub*. Jyväskylä: STAKES.
- Sulkunen, P. (2002): Between culture and nature: Intoxication in cultural studies of alcohol and drug use. *Contemporary Drug Problems* 29/2002. Federal Legal Publications, INC

Sulkunen, P. (2009): *Sociology of consumption about alcohol. Addiction, Research and Theory.*
UK: Informa healthcare.

Thornquist, E. (2008): *Vitenskapsfilosofi og vitneskapsteori for helsefag.* Bergen: Fagbokforlaget.

Vedøy, T. F. og Skretting, A. (2009): *Bruk av alkohol blant kvinner. Data fra ulike surveyundersøkelser.* SIRUS- Rapport nr. 4/2009. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.

VIKS: *Hvorfor er det ikke tillatt å drikke alkohol i Islam?(online)* Vestfold Islamsk Kultursenter.
www.vikstube.no (hentet 24.05.2011).

World Medical Association (2008): *World Medical Association Declaration of Helsinki.*

Helsinki: World Medical Association.

VEDLEGG

- Vedlegg 1: Temaguide
- Vedlegg 2: Informert samtykke
- Vedlegg 3: Godkjenning NSD
- Vedlegg 4: Endringsmelding NSD

Temaguide

- Hvor har dere bodd? Familiesituasjon under oppholdene? Hvem hadde dere mest sosial omgang med under utenlandsoppholdene? Fastboende i de ulike landene eller andre utestasjonerte? Var det forskjell på dette i de ulike landene?
- Møte med annen alkoholkultur i forhold til den norske. Opplevde ulikheter mellom de forskjellige landene du har vært i? Opplevde du at alkoholkulturen i sosiale sammenhenger var ulik? Hvordan vurdere du det verdifulle, det problematiske evt. dilemmaene ved alkoholbruk i disse kulturene? Hvordan er det å være norsk i relasjon til ny drikkekultur?
- Sosialt fellesskap med andre utestasjonerte. Fortell om alkoholbruk i dette fellesskapet. Hvordan vurdere du det verdifulle, det problematiske evt. dilemmaene ved alkoholbruk i dette fellesskapet? Opplever du at det finnes en egen kultur/alkoholkultur blant disse i de ulike landene? Er det evt. forskjeller fra land til land?
- Bruk av alkohol i arbeidsrelaterte situasjoner som representasjon, tilstelninger for ansatte med familie evt. andre situasjoner som er relatert til partneren sitt arbeid. Fortell om slike situasjoner. Hvilken funksjon har alkohol i disse sammenhenger? Hvordan oppleves disse? Positivt? Negativt? Dilemma? Arbeidsrelatert – Opplevde du som partner at alkoholkulturen i jobb sammenheng var ulik i de forskjellige landene?
- Opplever du at du/dere har endret mønster for alkoholbruk etter utenlandsoppholdene?
- Har du opplevd at noen du kjenner utviklet problematisk bruk av alkohol under utenlandsoppholdene?
- Forberedelser før utreise av arbeidsgiver. Fikk dere noe informasjon relatert til dette temaet (bruk av alkohol/rusmidler)?

Prosjekt om nordmenn sin arbeidsrelaterte alkoholbruk ved arbeidsplassering utanlands

Målet for denne studien er å utforska nordmenn sin arbeidsrelaterte alkoholbruk i ulike arbeids- og livssituasjonar når dei blir arbeidsplasserte utanlands. Fokuset vil vera på kvinner i leiande stillingar, kvinner med høgare utdanning og kvinner som flyttar med ektefellar ved arbeidsplassering utanlands. Ein vil freista å avdekka alkoholen si rolle i arbeidskulturen både ved akseptert bruk og ikkje akseptert. For å kunna forstå kva rolle alkoholen spelar for den einskilde før og etter at bruken har blitt eit tema på arbeid, kan det vera av interesse å sjå den i relasjon til rådane oppfatningar av akseptert bruk av alkohol og av ikkje akseptert bruk.

Det vil også vera av interesse å få kunnskap om alkoholbruk i ulike arbeidskulturar og ved ulike situasjonar relatert til arbeid. Dessutan kan det ver aktuelt å få fram om det er andre livssituasjonar som påverkar den arbeidsrelaterte alkoholbruken og å utforska sambandet mellom drikkemåtar i ulike verksemder, i ulike aldrar og ulike miljø.

Deltaking i prosjektet er frivillig, og det vil ikkje få konsekvensar for deg om du ikkje ynskjer å delta. Du kan kva tid som helst kan be om å få sletta dei opplysingar som er registrert om deg. Alle opplysningar som blir registrert vil bli behandla konfidensielt. Det er berre prosjektleiar Hildegunn Sagvaag, prosjektmedarbeidane Marie Smith-Solbakken, Else Tunglund og Elise Vigeland som har tilgang til opplysningane, og me har teieplikt. Når resultatata frå prosjektet blir presentert i ein rapport, ev. i artklar skal det ikkje skal være mogeleg å kjenne igjen einskilde personar. Lydopptak og identifiserbare utskrifter frå intervjuva vil bli sletta innan prosjektet blir avslutta 30.06.2013.

Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

Me vonar med dette prosjektet at dei tilbakemeldingane som kommer frem skal være med å utvikle kunnskap om arbeidsrelatert alkoholbruk og.

.....

Prosjektleiar

Hildegunn Sagvaag

.....

Prosjektmedarbeidar

Marie Smith-Solbakken

.....
Prosjektmedarbeidar

Elise Vigeland

.....
Prosjektmedarbeidar

Else Tunland

Kontaktinformasjon: Hildegunn Sagvaag
 Universitetet i Stavanger
 4036 Stavanger
 51 83 42 36 eller 997 93 634
 hildegunn.sagvaag@uis.no

Samtykkeerklæring.

Eg har fått både skriftlig og munnleg informasjon om prosjektet "*Nordmenn sin arbeidsrelaterte alkoholbruk utanlands*", og ynskjer å delta i prosjektet.

.....
Sted

Dato

underskrift

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org nr. 985 321 884

Hildegunn Sagvaag
Institutt for helsefag
Universitetet i Stavanger
Ullandhaug
4036 STAVANGER

Vår dato: 12.01.2009

Vår ref.: 20452 / 2 / JE Deres dato:

Deres ref:

KVITTERING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 11.11.2008. Meldingen gjelder prosjektet:

20452	<i>Kvinner sin arbeidsrelaterte alkoholbruk</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Stavanger, ved institusjonens overste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Hildegunn Sagvaag</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstillende kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.12.2010, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Janne Sigbjørnsen Eie

Kontaktperson: Janne Sigbjørnsen Eie tlf: 55 58 31 52
Vedlegg: Prosjektvurdering

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no

TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no

TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@svt.uio.no

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Hildegunn Sagvåg
Institutt for helseetog
Universitetet i Stavanger
Ullandhaug
4036 STAVANGER

Hildegunn Sagvåg, postboks 29
4036 Stavanger
Norge
Tlf: +47 55 58 21 11
E-post: nsd@iuh.uio.no
www.nsd.uio.no
Opprettet: 05.11.2009

Vår dato: 03.11.2010

Vår ref: 20152/SLRP

Deres dato:

Deres ref:

BEKREFTELSE PÅ ENDRINGSMELDING

Viser til innsendt endringsmelding, mottatt per e-post 27.10.2010, for prosjekt

20152 Krønner sin arbeidsrelaterte alkoholbruk

Vi har registrert følgende endringer i prosjektet:

1. En masterstudent vil inkluderes i deler av prosjektet. Masterprosjektet er så inkorporert i hovedprosjektet at det ikke kan betegnes som et eget prosjekt. Det er derfor ikke nødvendig å sende egen melding til ombudet for dette prosjektet (jf. e-post mottatt 01.11.2010).
2. Utvalget kontaktes gjennom ambassaden og ved direkte kontakt med aktuelle kvinner. Førstegangskontakt opprettes gjennom noen som naturlig har tilgang til potensielle deltakere (jf. e-post mottatt 01.11.2010).
3. Dato for prosjektslutt endres fra 31.12.2010 til 30.06.2013. Siden ny dato for anonymisering av datamaterialet strekker seg over mer enn 1 år utover det som utvalget opprinnelig ble informert om, må det som hovedregel påregnes ny informasjon til utvalget om status for prosjektet. Det er derfor bekreftet per e-post 01.11.2010 at utvalget vil bli informert om utsettelsen av prosjektet.

Vi forutsetter at prosjektet for øvrig er uendret. Vi viser i den forbindelse til vår tidligere vurdering, datert 12.01.2009.

Ta gjerne kontakt dersom noe er uklart.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Juni Skjold Lexau

Kontaktperson: Juni Skjold Lexau (tlf: 55583542)

Kvalifikasjonskrav: NSD 100096

OSLO: NSD, J. Hordaland, Oslo, Postboks 1046 Blindern, 016 Oslo, tlf: +47 22 85 52 11, nsd@iuh.no
STAVANGER: NSD, Norges sosial- og samfunnsvitenskapelige universitet, 4036 Stavanger, tlf: +47 55 58 21 11, nsd@iuh.no
TRONDHEIM: NSD, NTNU, Universitetsforlaget, 7002 Trondheim, tlf: +47 73 51 01 30, nsd@iuh.no